

MOSLIMS

begrip

CHRISTENEN

APRIL 2003
JAARGANG 29 no. 2

JEZUS

begrip

BUREAUS VOOR ONTMOETING MET MOSLIMS

Rooms Katholieke Kerk in Nederland: Berry van Oers, Cura Migratorum-ID
Luybenstraat 17, 5211 BR 's-Hertogenbosch. Tel. (+31) 073-6145159

Rooms Katholieke Kerk in België: Simon Lambregs, pr.
Hooiweg 188 B-3600 Genk, België. Tel. (+32) 089-352 883

Samen op Weg-Kerken: Josien Folbert, Ane Mulder
Postbus 8506, 3503 RM Utrecht Tel. (+31) 030-880 1 880

REDACTIE:

Martha Frederiks
Simon Lambregs
Nico Landman
Berry van Oers (kernredactie)
Piet Reesink (eindredactie)
Karel Steenbrink
Ümit Tas
Pim Valkenberg

Abonnementen:

Binnenland: 14 € (5 nummers)
Buitenland : 15 €
Losse nrs. + 3€ plus portokosten
Giro 4 300 211 tnv Begrip/Cura Migratorum
België: Kredietbank 453-0258581-69
tnv Begrip, Hooiweg 188, B-3600 Genk

Abonnementen kunnen elk gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd, tenzij vier weken voor het begin van het nieuwe kalenderjaar opgezegd.

E-mail: Begrip@planet.nl

Tekeningen: Frans Kalb

Uitgever, redactie en administratie:

'Cura Migratorum'
Luybenstraat 17
5211 BR 's-Hertogenbosch
Tel. (+31) 073-6145159
Fax. (+31) 073-6131175
Op Internet te raadplegen als: http://efa.nl/levonet/begrip_moslims_christenen

Advertentietarieven op aanvraag.

Voor het overnemen van artikelen is toestemming van de uitgever nodig.

In de dialoog tussen moslims en christenen is de figuur van Jezus vaak een steen des aanstoets. Christenen vinden dat moslims hem minimaliseren, moslims vinden dat christenen hem vergoddelijken. Ali Merad (Jezus in de Koran) laat zien hoe ver een moslim kan gaan in respect en eerbied voor Jezus, door zich louter op de Koran te baseren.

“Rond Jezus’ dood” poogt een beeld te schetsen van de variëteit aan moslim uitleg over zijn (schijn)dood en ‘opneming’. De leemtes in Jezus’ leven hebben, om verschillende redenen, zowel christenen als moslims ertoe gebracht Jezus de rest van zijn leven in India te laten slijten.

Zoals de Tenach wordt aangevuld door de Talmoed en de Midrasj, zo kennen moslims ook verhalen van profeten. Hieruit put het artikel van Karel Steenbrink de Jezus-verhalen. Al met al veel stof voor een vreedzame dialoog over Jezus, die de Koran ‘een teken voor de werelden’ noemt.

Vanwege reorganisatie binnen de SOW-kerken verlaat Ane Mulder de redactie-raad. Wij bedanken hem voor zijn betrokken deelname. – P.R.

INHOUD

LEERHUIS: JEZUS’ TITELS IN DE KORAN (PIET REESINK)	50
JEZUS IN DE KORAN (ALI MERAD)	53
ROND JEZUS’ DOOD (PIET REESINK)	62
EEN MOSLIM DRIELUIK OVER JEZUS (KAREL STEENBRINK)	71
AFBEELDING JEZUS MET HOND	81
MOSLIMS HIER EN ELDERS	82
BOEKEN	88
EVENEMENTEN	92

Enkele titels van Jezus in Koran en Bijbel

P. Reesink

Een woord van God

Jezus wordt in K. 3: 39 en 45: 4: 171 *een woord van God of zijn woord* genoemd. God heeft hem in de schoot van Maria geschapen door te zeggen 'wees' en hij was (K. 3: 59). Dit is dus een totaal andere betekenis dan het gebruik van Woord van God bij de evangelist Johannes (1: 14): *En het Woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond*. Hier wordt Christus gelijkgesteld aan de wijsheid uit Spreuken (1,3 en 9), die vanaf het begin voor Gods aangezicht speelde.

Het woord van waarheid

Jezus wordt in K. 19: 34 *het woord van waarheid* genoemd. Hij zal op het einde der tijden getuigen wie het ware geloof heeft.

Joh. 14: 6 *Ik ben de weg, de waarheid en het leven* gebruikt wel hetzelfde woord maar in een andere context.

Geest

K. 4: 171 ...*De masieh Isa, de zoon van Maryam, is Gods gezant en Zijn woord dat hij wierp in Maryam en een geest (rûh) bij hem vandaan*. Voor de uitleg van 'geest' (*rûh*) en 'woord' (*kalimah*) verwijzen we naar de uitleg van Ali Merad in zijn artikel *Christus volgens de Koran*.

Christenen denken waarschijnlijk aan: *En de engel zei tot haar: De Heilige Geest zal over u komen, en de kracht van de Allerhoogste zal u overschaduwten; daarom ook zal het Heilige, dat uit u geboren zal worden, Gods Zoon genaamd worden.*" (Lukas 1:35)

Een gezant

In veel verzen krijgt Jezus de titel van gezondene, gezant of apostel. K. 2: 87: *En Wij hebben aan Mozes het boek gegeven en Wij hebben na hem de gezanten laten navolgen en Wij hebben `Isa, de zoon van Maryam, duidelijke de bewijzen gegeven en hem gesterkt met de heilige geest*.

Mattheus schrijft: 10: 40 *Wie mij ontvangt, ontvangt Hem, die mij gezonden heeft*.

Een profeet

Hij is één van de vele profeten K. 2: 136 *En zeg: Wij geloven in God, in wat naar ons is neergезonden en in wat naar Ibrahiem, Isma`iel, Ishaaq, Ja`qub en de stammen is neergезonden en in wat aan Moesa en `Isa is gegeven...*

Jezus deelt het lot van miskende profeten: *En Hij zeide: Voorwaar Ik zeg u, dat geen profeet aangenaam is in zijn vaderland.* (Lukas 4:24)

Dienaar (ar. `abd, hebreuws: `ebed)

Veel titels van Jezus staan in het Koranische geboorteverhaal (soera 19). Zo ook : dienaar van God 19: 30: Hij (Jezus) zei: *Ik ben Gods dienaar. Hij heeft mij het boek gegeven en mij tot profeet gemaakt.* 'Dienen' in de Koran zoals in de Tenach betekent God aanbidden als Enige en zijn geboden uitvoeren.

Christenen denken vanzelfsprekend zoals Mattheus aan *Ebed Adonai*, de dienaar (of knecht) van de Eeuwige van Jesaja. (Matth. 12: 18) : *Zie mijn dienaar, die ik heb uitverkoren.*

Een teken en een barmhartigheid

Als Maria in de naar haar genoemde soera aan God vraagt hoe ze een kind kan krijgen, antwoordt deze: dat is bij God gemakkelijk. (K 19: 31): (Het is) *opdat wij hem tot een teken voor de mensen maken en een barmhartigheid van ons.* De betekenis van *rahma* is niet alleen 'barmhartigheid' maar ook 'weldaad'. Dit woord met zijn afgeleide vormen komt meer dan 200 maal voor in de Koran.

Ook in het Nieuwe Testament is het een kernwoord, dat nu nog in de christelijke liturgie doorklinkt: *Kyrie eleison*, Heer, ontferm u over mij (ons). De vele wonderen die Jezus deed om zieken te genezen, zijn in het evangelie een bewijs van zijn barmhartigheid.

Te volgen, te gehoorzamen

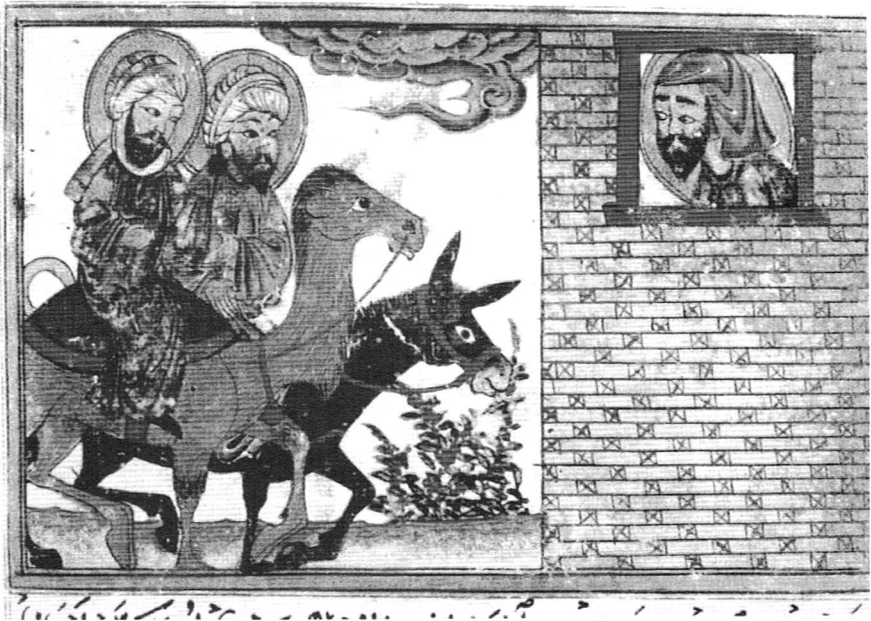
Jezus moet gevolgd worden K. 43: 61: *Hij is een (ken)teken voor het uur. Twijfelt dus er niet aan en volgt mij: dit is de rechte weg.* De leerlingen volgden Jezus (Joh. 1: 37). *Mijn schapen volgen mij* (Joh. 10: 27) Jezus moet gehoorzaamd worden.

Naast het geboorteverhaal in soera 19 is er een tweede verhaal over de geboorte in soera 3. In vers 50 is Jezus aan het woord: *...Ik ben tot jullie gekomen met een teken van jullie Heer. Vreest dus God en gehoorzaamt mij.* Bij Jezus' hemelvaart zegt een stem uit de hemel: *deze is mijn geliefde zoon, luistert naar hem.* (Matth 17: 5). Zelfs de onreine geesten gehoorzaamden hem (Mark 1: 27)

Er zijn in het totaal zo'n dertig titels in de Koran te vinden. Hier volgen nog enkele verwijzingen: Een voorbeeld K. 43: 57. Een brenger van goed nieuws 61: 6.

Hij heeft een hoog aanzien en behoort tot degenen die dicht bij God geplaatst zijn (K 3:45). Hij is gezegend (*mubâarak*. cf. hebr. *baroekh*)

Als dienaar van God, die zelf vrede is. rust ook de vrede op Jezus: *En de vrede is met mij op de dag dat ik geboren werd, de dag dat ik sterfend en de dag dat ik weer tot leven wordt opgewekt.*

*islamitisch visioen van Jesaja 21: 6-9 volgens Al-Biruni (begin 11e eeuw)
Jezus en Mohammed samen op weg*

JEZUS IN DE KORAN

Prof. Dr. Ali Merad

Zoals bij sommige christenen wel bekend is, wordt er in de Koran over Jezus gesproken en heeft Jezus, de zoon van Maria, een bepaalde plaats in het geloof van de moslim. Als vanzelf komt dan de vraag naar voren of dit feit niet het aanknopingspunt bij uitstek is voor een zinvolle dialoog tussen christenen en moslims. In het onderstaande artikel gaat de schrijver op deze vraag in door duidelijk te stellen wat Jezus wel en niet is voor de gelovige moslim. Dan blijkt dat de christenen geen valse verwachtingen moeten hebben over de positie van Jezus binnen de Islam. Ook gaat de schrijver in op het mysterie van de dood van Jezus. De moslimse overtuiging wijkt fundamenteel af van de christelijke opvattingen.

Inleiding

Jezus is een van de prominente persoonlijkheden, waarover de Koran spreekt. Laten we Mohammed, die een aparte plaats inneemt, buiten beschouwing, dan staat Jezus, met Mozes en Abraham, centraal in het licht van de openbaring. Zij hebben in wezen de heilsboodschap voor de Islam gebracht. Voor de moslim is de Jezus figuur in de Koran de meest boeiende. Zijn persoon roept naast belangstelling ook verwarring op. De aanvankelijk wonderlijke en daarna tragische sfeer rondom de Jezus van de Koran ontleent de moslim het rustige geloof dat hij aan de andere profeten schenkt. Jezus is in feite niet zomaar een van de Godsgezanten die men alleen met een vrome benaming hoeft te vermelden, hij is ook vol mysterie. Eerst is er het lichtende beeld van het kind Jezus, de wondervolle vrucht van de jonge Palestijnse maagd Maria, en de herinnering aan zijn wonderen, als bewijs dat God met hem was. Daarop volgen

de taferelen van de vreselijke gebeurtenissen die aan zijn dood voorafgaan, die weer gevolgd worden door het visioen van zijn glorievolle hemelvaart. Dit uitzonderlijke lot van Jezus maakt die indruk, zowel op de eenvoudige man als op de schriftverklaarders van vroeger en nu. Desondanks komt Jezus opvallend weinig ter sprake in de exegeze van de Islam. Een van de redenen hiervan is dat men eindeloze discussies met de christenen waarschijnlijk wil vermijden. Als ze wel over Jezus spreken, dan is dit juist niet om tot dieper inzicht te komen, maar vooral om de christelijke dogma's te weerleggen. Bovendien gaan de exegeten er van uit dat de Koran voor zichzelf spreekt en dat er geen uitvoerig onderzoek meer nodig is. Wij beperken er ons dan ook toe om een opsomming te geven van de vragen die de Koran bij ons, moslims, oproept, als hij spreekt over 'Jezus, de zoon van Maria'. In eerste instantie gaat het over de trouwe lezing van de teksten.

Als wij soms aan onze lezing ook nog een verklaring toevoegen, hebben wij ons daarbij laten leiden door de volgende principes:

1) De Koran wordt beschouwd zoals hij overkomt bij de gelovige moslim, d.w.z. als de openbaring van de Alwijze en Alwetende.

2) De Koran verkondigt de waarheid in alle klaarheid in een duidelijke Arabische taal.

3) De Koran is volledig, m.a.w. er is in de Koran niets weggelaten, dat van wezenlijk belang zou kunnen zijn (6: 38).

4) In de Koran kan er geen sprake zijn van onkunde of vergeten. Wat er in gezegd wordt is de waarheid. Wat niet wordt vermeld, is of niet waar of niet van belang voor het vaststellen van de waarheid.

5) Er bestaat een logica, die eigen is aan de Koran: de verschillende uitspraken zijn nooit met elkaar in tegenspraak. Die verscheidenheid van uitspraken moet ons dan ook niet verwonderen; integendeel, dat draagt er allemaal toe bij om een vollediger en juist begrip te krijgen.

6) De Koran moet dan ook als een samenhangend geheel gezien worden en alles vult alles aan.

Alvorens te spreken over 'Jezus volgens de Koran' gaan we eerst na wat Jezus *niet* is volgens de Koran

1) Jezus is geen God of liever God is niet te vereenzelvigen met Jezus (5:17 en 72).

2) Jezus is geen godheid naast God (5: 116).

3) Jezus is niet de derde persoon van een drietal (5: 73, 116; 4: 171).

4) Jezus is niet de Zoon Gods (4:71; 9: 30; 19: 35).

5) Jezus is geen natuurlijke dood gestorven; hij stierf niet aan het kruis, want God heeft hem onttrokken aan zijn beulen, om hem tot zich te nemen (3: 55; 4: 157 en 158).

En dat wordt allemaal heel kort en bondig gezegd: "Zij hebben hem noch gedood, noch gekruisigd - Goddelozen zijn het die beweren: God, dat is Jezus, zoon van Maria" etc.

Dergelijke uitdrukkingen laten geen plaats voor twijfel en ook niet voor nadere uitleg.

De identiteit van Jezus

Nu gaan we na wat Jezus *wel* is volgens de Koran. 1) Jezus wordt in de Koran vermeld met de namen *masih* en *'Isa Ibn Maryam* (Jezus, zoon van Maria). De term *masih* is ofwel de Arabische vorm voor het semitische *msiha*, wat betekent 'hij die gezegend is', 'bron van zegeningen', ofwel een afleiding van de wortel *m.s.h.* (in het Arabisch). Dan zou het betekenen: 'hij die van alle vlek gezuiverd is, wiens zonden uitgewist werden'. De benaming 'zoon van Maria' wijst naar de duidelijke wil om aan het menselijke kindschap van Jezus te herinneren en daarmee de benaming 'Zoon van God' uit te sluiten.

2) Jezus wordt voorgesteld als een 'profeet' (*nabi*, 9: 30), 'afgezant van God' (*rasûl*). (4: 171), 'gezondene tot de zonen van Israël'(3: 48) en als 'gezondene nadat anderen gezonden waren' (5: 75).

3) Jezus wordt genoemd 'dienaar Gods' (*abd Allah*). Volgens de Koran had Jezus' optreden in de tempel tot doel om te getuigen: 'Ik ben Gods dienaar. Hij heeft mij de Schrift gegeven. Hij heeft mij tot profeet aangesteld en mij gezegend waar ik ook ga of sta. (9: 30 en 31).

Deze term *'abd* is van belang in de context van de Koran omdat die de term Jezus duidelijk plaatst in een status van 'afhankelijkheid van God', waardoor het begrip van zijn 'godheid' ontzenuwd wordt. Dit komt nog beter uit in de volgende verzen: 'Jezus zegt: 'O kinderen van Israël, aanbidt God, mijn Heer en uw Heer'. 'Jezus heeft het niet beneden zijn waardigheid geacht dienaar van God te zijn, evenmin als de hemelse geesten die hem het dichtst nabij komen' (4: 172). Profeet, gezant van God, dienaar Gods, allemaal benamingen die de Koran voor talrijke andere profeten gebruikt. Toch is Jezus meer dan dat. Alles wat de Koran over hem zegt, duidt op een wezen dat boven de conditie van gewone stervelingen uitstijgt. En dit brengt ons dan tot de vraag over de natuur van Jezus.

De natuur van Jezus

De Koran legt de klemtoon op de uitzonderlijke voorbestemming van Jezus

en toont zelfs aan dat zijn levensgeschiedenis in zekere zin even uitzonderlijk is als die van Adam: beiden leggen immers getuigenis af van Gods macht en zijn grenzeloze vrije beschikking.

De uitzonderlijke schepping van Jezus duidt al op voorhand aan dat er een uitzonderlijke natuur mee gepaard gaat. Op wonderbare wijze geboren uit de maagd Maria, enkel en alleen door de kracht van Gods Woord: *Kalima*, kan men Jezus onmogelijk beschouwen als een gewoon wezen, gelijk aan de anderen. Hij is meer dan een aards wezen, dan een gewone sterveling. Maar als Jezus dan niet het vleesgeworden Woord Gods is (zoals de christenen leren) en als hij dan toch ook weer niet gelijk is aan een gewoon aards wezen, wat is Hij dan strikt genomen wel?

Omdat Jezus volgens de Koran geen God is, is men geneigd aan te nemen dat Jezus alleen als mens wordt voorgesteld, in alles gelijk aan de andere mensen. En dat brengt ons dan weer op een volgend aspect van ons onderzoek: de mensheid van Jezus.

De mensheid van Jezus

Samenvattend: Jezus is geen God. Men zou dus kunnen concluderen dat de Koran hem als louter mens ziet. Dit stemt overeen met de klassieke exegese van de Islam: Jezus is slechts één van de profeten - zijn wonderbare ontvangenis, de wonderen die hij gedaan heeft, en zijn opneming ten hemel zijn

gebeurtenissen die de bedoeling hebben om klaar en duidelijk Gods almacht te doen uitkomen, en de totale vrijheid van God in zijn scheppingswerk.

Maar verder is Jezus volgens de Koran een van de vele apostelen. Hij en zijn moeder aten en dronken. Die laatste woorden hebben in de taal van de Koran de betekenis van: Jezus en zijn moeder hadden niets van de natuur van engelen.

Kan men na dit alles zeggen, dat de Koran hiermee een volledig beeld van Jezus heeft gegeven? Dat is niet zonder meer voor de hand liggend. Er zitten nog heel wat moeilijke kanten aan, waarvan wij hier de voornaamste zullen bespreken.

a. Allereerst stelt reeds de wonderbare geboorte van Jezus ons voor de vraag: louter menselijk of louter geestelijk wezen? Jezus' ontvangenis geschiedde door de kracht van Gods Woord *kalima*. Maar zou men ook niet kunnen zeggen, dat Jezus zelf het Woord Gods was?

De Koran zegt niet: 'Jezus is slechts Gods afgezant, geboren uit zijn *kalima*', neen, er staat: Gods afgezant en zijn 'Kalima'. Zo staat er ook niet: 'God brengt u de goede tijding van een kind voortgebracht door zijn *kalima*', maar: 'de goede tijding van een *kalima* van God'. Dus *kalima* schijnt toch wel degelijk te moeten begrepen worden in de zin van het voorwerp zelf van die goede tijding.

b. Maar de moeilijkheid zit niet alleen in het woord *kalima*. In soera 4: 171 vindt men drie benamingen voor Jezus die van fundamentele betekenis zijn: afgezant van God, *kalima* God, Geest van God (*rûh*).

Wat betekent dat *rûh* precies? De Koran gebruikt het in minstens twee betekenissen: Een eerste: De Heilige Geest - de getrouwe Geest - en Geest zonder meer, dit zijn benamingen die de Koran gebruikt voor de aartsengel Gabriël, de boodschapper van de openbaring. In een tweede betekenis wordt de term *rûh* gebruikt voor de geest in het algemeen, waaraan dan meestal het suffix (bezzittelijk voor-naamwoord) *nâ* (van ons) toegevoegd wordt. Het geheel wordt voorafgegaan door het voorzetsel *min* (van of uit). We krijgen dus *min rûhi-na* zoiets als onze uitdrukking: uit onze Geest".

Betekenis van *rûh* en *bashar*

Maar wat betekent die term precies? Gaat het over een geestelijk beginsel, dat uit God voortkomt, of is het een verwijzing naar het wezen van het goddelijk zijn? In dat geval zou men de uitdrukking: 'uit onze Geest' mogen opvatten als in een bijzondere betrekking staande met de persoon van God, om niet te zeggen: deelhebbend aan Gods Wezen. Maar dat zou dan weer niet zijn te rijmen met het moslim begrip van een onverdeelbare eenheid van God.

Het woord *rûh* (geest) blijft dus steeds min of meer duister. Maar naast het

onduidelijke gebruik van de woorden *kalima* en *rûh* is er nog een ander feit dat het zo moeilijk maakt de juiste moslim opvatting over de natuur van Jezus voor te stellen. Nergens wordt met betrekking tot Jezus woord *bashar* (aards, sterfelijk wezen) gebruikt. De Koran stelt Jezus voor als 'een dienaar' van God. Deze benaming is zowel van toepassing op de mensen als op de engelen 'die God het meest nabij zijn'.

Als men let op de hoedanigheid die door de Koran aan de profeten wordt toegeschreven, dan bemerkt men dat er steeds op gewezen wordt dat het mensen zijn met een lichaam. Want inderdaad wijst de Koranische uitdrukking *bashar* duidelijk op een aards bestaan, in tegenstelling tot de wereld van geesten.

Zo stelt bijvoorbeeld Mohammed zelf meerdere malen heel duidelijk dat hij slechts een mens is zoals anderen, een eenvoudige sterveling. (17: 93; 18: 110 en 41: 6).

Het is in dit verband toch wel merkwaardig dat nergens het woord *bashar* voor Jezus wordt gebruikt. Dat zou toch immers het beste bewijs zijn, om daarmee het idee van Jezus' godheid af te zwakken en hem voor te stellen als een gewone sterveling. De Koran spreekt daarentegen wel over de wonderbare geboorte van Jezus, over zijn geestelijke natuur (*kalima*, *rûh*), over zijn uitzonderlijk levenseinde. Kan er dan nog sprake zijn van een gewone sterveling? De Koran wijst dan ook op

het uitzonderlijke van de Jezus figuur, een uniek gebeuren in de wereldgeschiedenis en van uitzonderlijke betekenis. In ieder geval is het niet mogelijk om de juiste betekenis vast te stellen van de woorden die op Jezus worden toegepast: *kalima* en *rûh*, tenzij men afbreuk doet aan de Koranische zin van die woorden en ze dan ombuigt naar christelijke denktrant. Het is evenmin vast te stellen waarom de term *bashar* wordt weggelaten als over het leven van Jezus gesproken wordt.

Het beeld dat de Koran schetst van de persoon van Jezus gaat uit boven alle andere mensen: Uitzonderlijke schepping van God - uitzonderlijke Godsgezant - in alle opzichten bevoorrecht door Godgetuigenis van Gods onvergelykelijke zorg voor het mensdom.

De bijzondere positie van Jezus

Wij spraken over de moeilijkheid, die de termen *kalima* en *rûh* opleveren. Tenminste als men zich afvraagt in hoeverre deze twee termen een belangrijke bijdrage kunnen betekenen tot een beter inzicht in de werkelijke waarde die de Koran aan Jezus toekent. Zelfs zonder aan die Koranische termen een afgebakende betekenis te geven, moet men toch toegeven dat zij ons iets van uitzonderlijke betekenis leren: in de hele Koran worden deze benamingen van *kalima* van God en *rûh* uit God voor geen enkel ander wezen gebruikt.

Maar er is meer. Wij vinden in de Koran heel veel aanduidingen, die wel degelijk wijzen op de bijzondere positie van Jezus. De Koran geeft toe dat er verschil in waardigheid bestaat tussen de diverse Gods gezanten (2: 253). Zo wordt er afzonderlijk melding gemaakt van Mozes, 'tot wie God heeft gesproken' en van Jezus, Zoon van Maria, 'aan wie God bewijstekenen heeft gegeven' (2: 253; 43: 63) en 'wie God gesterkt heeft met de heilige geest'(2:87 en 253).

Jezus is een gezant, aan wie God een buitengewoon aanzien heeft gegeven, zowel in deze als in de andere wereld (Soera 3: 45). Alle commentaren zijn het er over eens, dat deze hoedanigheden zowel waarde van heiligheid als ook de gave van zegening inhoudt.

Jezus wordt geteld onder degenen die de Heer het meest nabij zijn, het meest intiem (3: 45). Deze aanduiding wordt ook aan de aartsengelen gegeven. Alleen aan Jezus worden handelingen toegekend zoals 'scheppen' en 'ten leven opwekken', natuurlijk met Gods toelating (3: 49). Zulke hoedanigheden worden aan geen enkele andere Profeet toegekend, en plaatsen Jezus boven het gewone niveau van de Gods gezanten en verheffen hem tot een niveau dat door geen enkel mens ooit bereikt is. Er is hier natuurlijk geen sprake van een delen in Gods soevereine vrijheid of in de alwetendheid van de Schepper. Zelfs niet van een deelgenootschap aan Gods plan met de wereld, maar slechts van een heel bij-

zondere zending die aan Jezus is toevertrouwd, en die zijn weerga niet heeft in de geschiedenis van de mensheid.

Men kan die zending beschouwen als een hoogste genadegave van God en een uniek voorrecht aan Jezus geschonken. Een genade en een voorrecht die Jezus een uitzonderlijke waardigheid toekennen. Maar men kan deze eerbewijzen die door de Koran aan Jezus worden toegekend ook zien als een vorm van verheerlijking van heel het menselijk geslacht. Door deze goddelijke zending op aarde toe te vertrouwen aan Jezus heeft God in de persoon van Jezus, ook de kinderen van Adam (17, 72) verheven tot in de hoogste graad.

Het mysterie van de dood van Jezus

De Koran bevestigt nadrukkelijk, dat Jezus niet is gestorven aan het kruis en dat God Hem tot zich heeft genomen. Maar die ten hemel opneming plaatst ons voor een probleem of liever voor een mysterie: hoe is hij door God "opgenomen"? Was die opstijging van Jezus lichamelijk in letterlijke zin of alleen maar geestelijke opstijging?

Voor de gelovige moslim geldt het volgende:

1) Jezus' ten hemel opneming is een vrije daad van de almacht van God, die in zijn schepping handelt zoals hij wil. Met zo'n bewering heeft de moslim niet de geringste moeite, want hij is meer vertrouwd met het begrip 'mysterie' dan men gewoonlijk denkt.

2) De ontkenning van Jezus' dood komt volkomen overeen met de gedachtegang van de Koran en met de leerstellingen die men uit de Koran put. Alles in de Koran is erop gericht om de gelovige de overtuiging te geven dat hij de overwinning zal boeken op de krachten van het kwaad die hem kwellen en bedreigen en die de schijn wekken sterker te zijn dan zijn inzet en alles wat zijn verwachting inhoudt. Tegen die achtergrond zou de dood van Jezus natuurlijk in tegenspraak zijn met de leer die de Koran constant voorhoudt. Deze hypothese zou trouwens ook niet stroken met alles wat de Koran, direct of indirect, over de geschiedenis van Jezus meedeelt. De dood van Jezus op het kruis zou immers de triomf van zijn beulen betekend hebben, terwijl de Koran op on dubbelzinnige wijze hun falen naar voren brengt.

A. Toen Jezus zijn einde voelde naderen, zocht hij in zijn omgeving de steun van enkele getrouwen die zich met hem aan God zouden willen toewijden. De leerlingen beantwoordden aan zijn roep. Zij boden zich aan als de 'helpers van God' (61: 14). Welnu, God laat zijn helpers nooit in de steek (22: 40). B. In het verhaal van de eindbeproeving zegt de Koran van Jezus' vijanden: (3: 54) 'Zij maakten plannen en God maakte plannen. En God is de beste plannenmaker'. Dat betekent dus dat hun duistere plannen mislukten.

C. Tenslotte volgt zelfs een formele ontkenning voor degenen, die beweren dat Jezus gedood is, dat hij een mense-lijke dood gestorven is. Voor de Koran is een dergelijke bewering een gods-lastering: 'Diegenen zijn in wezenlijk-heid ongelovigen die zeggen 'Wij hebben gedood de *masih* 'Isa, zoon van Maryam, boodschapper van God. Maar zij hebben hem niet gedood, niet gekruisigd... Nee, God heeft hem tot zich verhoogd' (4: 157 en 158).

Zo zou men deze lijst van citaten nog kunnen voortzetten, om aan te tonen dat de Koran talrijke elkaar aanvullende verklaringen bevat, die de ontkenning van Jezus' dood aan het kruis duidelijk onderschrijven.

God verlaat de zijnen niet

De overtuiging van de moslim dat God de zijnen nooit in de steek laat, wordt dus gestaafd door alles wat hij in de Koran kan lezen. Hoe zou God trouwens Jezus in de steek hebben kunnen laten? Een wezen, dat Hij op wonderbaarlijke wijze heeft voortgebracht door Zijn *kalima*, een wezen bijgestaan door zijn Geest, een wezen dat hij bevoorrecht heeft door hem de uitzonderlijke macht te verlenen om dingen levend te maken en doden te laten verrijzen. God kan een wezen als Jezus niet prijsgeven aan de razernij van enkele beulen.

De islam weigert dit tragisch beeld van Jezus' lijden te aanvaarden. Niet alleen omdat de islam de leer van de verlossing niet kent, maar ook omdat

zo'n lijden voor hem een mislukking van God zelf betekent. De islam verwerpt het idee van Jezus' dood. Een

*Jezus met bijbel
(Turks 1683)*

dergelijke houding ligt in het verlengde van wat de Koran zegt over de eer die God toekomt en de waardigheid die de mens toegekend wordt. Want in Jezus bereikt de mensheid zijn hoogste waardigheid en zijn bekroning.

Gesteld dat Jezus niet aan de dood op het kruis onttrokken zou zijn geweest, en God hem niet tot zich had verheven, dan zou dat een verschrikkelijke klap betekend hebben, de ineenstorting van alle hoop.

Zo blijkt duidelijk de samenhang tussen het beeld van Jezus en zijn geschiedenis in heel de Koran. Een dominerende figuur onder alle Godsgezanten, een uitzonderlijk wezen, wiens schepping in betekenis gelijk staat aan die van Adam. Want beiden vertegenwoordigen unieke momenten in het aardse bestaan van de mensheid. De schepping van Adam duidt op de intrede van de mensheid in het aardse bestaan. De schepping van Jezus duidt op de geestelijke bekroning van de mensheid. De Koran vestigt slechts de aandacht op de essentiële feiten in Jezus' leven en elk van die feiten heeft een uitzonderlijke betekenis.

60

1. De wonderbare geboorte van Jezus wordt gegeven als onbetwistbaar teken van Gods Almacht en van de opperste vrijheid van de Schepper. De wonderen van Jezus, met Gods toelating, benadrukken de hoogste bezorgdheid van God tegenover zijn dienaren.

2. De eindtriomf van Jezus is tevens de aankondiging van de triomf van de rechtvaardigen. Want Jezus wordt ons in de Koran voorgehouden als een toonbeeld van goedheid, edelmoedigheid, zachtmoedigheid, kinderlijke vroomheid en ook als een onuitputtelijke bron van zegeningen en weldaden voor de mensen. De Koran wil de mens en zeker niet de goedkope geruststelling geven dat alles al is toegezegd en in zekere zin reeds 'gegarandeerd'. Neen, de Koran laat wel degelijk het kwaad zien in zijn tragische werkelijkheid en in al zijn afschuwelijkheid en hardnekkigheid. Maar uiteindelijk ligt in het glorieus einde van het aardse bestaan van Jezus zoals dat in de Koran verhaald wordt een lering die in staat is om het kwaad de pas af te snijden, twijfels tot rust te brengen en de hoop te doen herleven.

Conclusies

Aan hen die de wereld beschouwen als een op zichzelf aangewezen gesloten systeem, waarin de krachten van het kwaad vrij spel hebben, houdt de Koran wel degelijk voor dat God er is en dat Hij macht heeft om steeds tussen beiden te komen en in zijn schepping nieuwe dingen tot stand te brengen.

Het leven van Jezus, zoals de Koran het ons schetst, toont toch wel aan, dat God blijvend aanwezig is in de geschiedenis van de mensheid. Van deze eenvoudige waarheid gaat een geweldige kracht uit: kracht om de rechtvaardigen te sterken in hun rechtschapen levenswandel en het geloof te ondersteunen van alle mensen die proberen bij te dragen aan het welzijn van de mens, ondanks de 'listen' van het kwaad.

Er valt nog een andere conclusie te trekken uit wat de Koran ons leert over Jezus. Naast bepaalde ontkenningen en tegenspraken, roept de Koran op tot een confrontatie met getuigenissen vanuit Bijbel en Talmud (*mensen van het Boek* (3: 64) en nodigt hen uit om gezamenlijk de waarheden te onderzoeken. In wezen vormen de uitspraken van de Koran m.b.t. Jezus een soort pleidooi voor Jezus en zijn moeder. In dat pleidooi worden sommige punten zwart-wit gesteld, maar anderen worden eerder ter overweging voorgesteld aan de moslims en de *Mensen van het boek*, in dit geval de christenen. Gegeven een dergelijke oproep tot getuigen (3: 61) en deze gemeenschappelijke vraagstelling (3: 65 en 66), vraagt men zich af hoe men hier nog kan spreken van een absolute waarheid en een definitieve uitspraak. De Koran poneert wel geloofswaarheden over Jezus, maar in de grond heeft de Koran meer de bedoeling om menselijke studie te stimuleren dan om een laatste antwoord te geven. Met andere

woorden, de moslim zou zichzelf overschatten door te menen de hele waarheid over Jezus te bezitten en te weigeren zich toe te leggen om andere getuigenissen te onderzoeken, zoals de Koran dit toch suggereert. Wij mogen dan ook hopen dat in dit gegeven tijdsbestek en onder begunstiging van zo'n belangrijk thema als de persoon van Jezus de wil tot dialoog tussen christenen en moslims gestimuleerd wordt. Het tijdsbestek waarin wij leven eist immers dat de ontmoeting van de godsdiensten gelijke tred houdt met de steeds groeiende communicatie op allerlei ander gebied. Terwijl een open klimaat waarin het mogelijk is op duidelijke wijze te getuigen over de persoon van Jezus een belangrijke bijdrage kan betekenen voor de rust en de ontspanning zowel bij christenen als moslims.

Dr. Ali Merad is een Algerijnse moslim. Hij was hoogleraar aan de Universiteit van Lyon Frankrijk. Dit artikel werd reeds gepubliceerd in BEGRIP nr. 18 februari 1976

Rond Jezus' dood

P. Reesink

De islam respecteert Jezus als een profeet maar erkent hem niet als zoon van God. Ook zijn kruisdood wordt in de Koran 4: 157 ontkend. Beide onderwerpen hebben in de loop van de geschiedenis voor veel apologetische discussies gezorgd en zijn vaak een struikelblok in de dialoog tussen christenen en moslims.

In dit korte artikel wil ik proberen samen te vatten waarom bij de uitleg van de koranverzen rond het einde van Jezus' leven moslims met exegetische problemen worden geconfronteerd. Een kleine groep moslims gelooft dat Jezus een of twee periodes van zijn leven in India in Kashmir heeft geleefd. Ook hier zal ik proberen te schetsen waarom deze ongelooftwaardige theorie zo hardnekkig standhoudt en regelmatig de kop opsteekt, ook in Nederlandse kranten.

Jezus' dood volgens de Koran

Het argument dat ten grondslag ligt aan de ontkenning van de kruisiging (Koran 4: 157) is dat een profeet door God niet zo verlaten kan worden dat zijn missie mislukt en zijn vijanden triomferen. Dit zou zijn boodschap tenietdoen. Maar als Jezus niet gekruisigd is ("het leek alleen maar"), wat is er dan met hem gebeurd? Immers in Koran 19: 33 zegt Jezus bij zijn geboorte van zichzelf: "...de dag dat ik sterf en de dag dat ik weer tot leven word opgewekt ...". Ditzelfde wordt tevens gezegd van Yahya (Johannes de Doper). Er is nog een ander vers Koran 3: 55 (en 5:117) dat spreekt over een gewone, geweldloze dood. Hier wordt een ander werkwoord gebruikt voor sterven namelijk *tawaffā*, 'doen sterven, uit het leven wegemen': "Toen God zei: "O Isa, ik laat jou sterven en ik hef jou op tot mij en reinig jou van hen die ongelovig

zijn...".

Als Jezus niet aan het kruis gestorven is, ontstaan er vragen waar moslim auteurs een antwoord op proberen te vinden. Wanneer was het einde van Jezus' leven op aarde? Nam God hem op voor of na zijn dood? En wanneer gebeurde het opwekken tot leven?

In ieder geval verwerpt de ex-rector van de universiteit *Al Azhar*, Mahmud Shaltut, dat Jezus levend zou zijn opgenomen en pas in de toekomst of aan het einde van de wereld terugkomt om te sterven. Hij legt 3: 55 en 5: 117 uit als slechts een belofte van God aan Jezus om zijn levensloop op aarde te voltooien en hem op te nemen tot zichzelf. Zijn argument is dat het hier gaat om Jezus' contacten met zijn eigen volk in zijn eigen tijd en niet om de toekomst.

Maar voor andere moslim exegeten zijn meerdere oplossingen mogelijk om 4:157 (het sterven) te doen rijmen

met 3:55 (het opnemen). De bekende exegeet Baidawi geeft zelfs vijf alternatieve vertalingen van 3:55. Meerdere auteurs leggen 'opnemen' uit als 'verhogen, verheerlijken, rehabiliteren'. Deze uitleg doet denken aan Paulus in zijn brief aan de Filippenzen 2: 9 :“Daarom heeft God hem uitermate verhoogd...”.

De menselijkheid van Jezus, en dus ook een gewone menselijke dood, lijken te worden onderstreept in 5: 17, duidelijk gericht aan de christenen: “Zij die zeggen dat God de Messias is, de zoon van Marjam, zijn ongelovigen. Antwoord hen: Wie kan God tegenhouden als hij de Messias, de zoon van Maria, zijn moeder en alle mensen op aarde teniet wil doen?” Met andere woorden: Jezus is geen God want God is de Levende, die zelfs de Messias kan doen omkomen.

De joden, die er prat op gingen Jezus gedood te hebben, konden hem dus niet doden. Ze probeerden het wel en “het werd hun afgeschilderd alsof” (*shubbiha lahum*), maar God kon dit niet toelaten. De context van 4: 157 wil duidelijk het ongeloof van de joden en christenen aan de kaak stellen. De bewijzen van hun ongeloof worden opgesomd in 4: 153-155: het aanbidden van het gouden kalf, het doden van profeten en het lasteren van Marjam (Maria). Uiteindelijk zal ieder van de Mensen van het Boek geloven in Jezus voor zijn dood. 3: 159 : “Er is niemand van de mensen van het Boek die niet voor zijn dood in hem zal ge-

loven en op de opstandingsdag zal hij (Jezus) over hen getuige zijn” . Het woord 'zijn' in 'voor zijn dood' kan zowel op Jezus slaan als op 'niemand van de mensen van het Boek'. Als het op Jezus slaat, komt dit overeen met de wijd verspreide gedachte dat Jezus levend door God is opgenomen, later op het eind der tijden terugkomt en dan sterft.

Een aantal moslim exegeten gelooft dan ook in een plaatsvervangende Jezus aan het kruis door Judas, Pilatus, of een leerling. Ze zoeken bevestiging bij een christelijke *gnosticus* uit de 2^e eeuw, die evenals de *doceten* dacht dat Jezus niet echt kon lijden. Hij zou een gedaanteverwisseling hebben ondergaan met Simon van Cyrene. Manichese geschriften spreken over de zoon van de weduwe uit Naim, door Jezus uit de dood opgewekt, of zelfs over de duivel als vervanger aan het kruis.

Enkele moderne schrijvers zoals Dr. Kamel Hussein en 'Abd al-Tafahum (een pseudoniem) geloven niet in een plaatsvervangende Jezus. God nam Jezus tot zich op een onverklaarbare wijze, zegt K. Hussein. De houding van de Koran met betrekking tot Jezus' dood is zeer moeilijk te doorgronden, beweert A. Tafahum.

Kamel Hussein is een van de weinige moslims die in zijn *Qaryah Zâlîma* (een dorp dat onrecht doet), vertaald als *City of Wrong*, het probleem van Jezus' kruisiging 'met fijnzinnigheid onderzoekt en onder woorden brengt'

(Kenneth Cragg). Het is een historische roman over Goede Vrijdag. De conclusie van het boek luidt: Jezus is veroordeeld en buiten de stad geleid om te worden gekruisigd. Duisternis bedekte het land drie uur lang, waarna de wolken optrokken en hij er niet meer was. Hussein neemt als mogelijk grammaticaal onderwerp van 'shubbi-ha lahum' (hij/ het werd hun voorgesteld), óf de kruisiging óf de persoon van Jezus. Volgens K.H. is de zin van het kruis de verwerping van Jezus.

Sir Ahmad Sayyid Khan, hervormer in India op het gebied van godsdienst en onderwijs en aanjager van een modernistische islam, gelooft met sommige moslims, dat Jezus wel gekruisigd werd maar niet stierf. Na drie of vier uur namen zijn leerlingen hem van het kruis om hem te verbergen. Een zelfde mening is de bekende korancommentator M. Ali toegedaan.

Jezus in India

Evenals Sir Ahmad Sayyid Khan, een soenniet, denken ook andere Indiase en Pakistaanse moslims, dat Jezus misschien wel aan het kruis gehangen heeft maar niet aan het kruis gestorven is. Het was alleen maar een schijndood. Met geneeskrachtige kruiden en zalf is hij door zijn vrienden weer op de been geholpen en verborgen voor zijn vijanden. Samen met Maria en de apostel Thomas zou hij naar India zijn gereisd. Maria zou aan haar vermoeienissen zijn bezweken

tijdens de reis, ergens tussen Rawalpindi en Srinagar, te Murree. Jezus bereikte Kashmir en zou begraven zijn in Srinagar. In de oude stadwijk Khanjar staat een gebouw Rozabal, een verbastering van het Urdu woord *rauzabal*, graf. Boven de doorgang naar de grafkamer staat een inscriptie waarop te lezen valt dat Yuz Asaf vele eeuwen geleden naar het dal van Kashmir kwam en zijn leven wijdde aan het verkondigen van de waarheid en het verrichten van wonderen.

Deze legende is bekend in Boeddhistische kloosters in Laddakh, en zelfs Premier Nehru geloofde erin.

Momenteel wordt de legende verspreid door de archeoloog en indoloog Fida Hassnain in Srinagar, die zich baseert op het boek van Nicolai Notovitch, waarover later meer.

Volgens Notovitch, gevolgd door Hassnain, is het logisch dat Jezus naar Kashmir kwam. Allereerst van zijn dertiende tot zijn dertigste jaar, want hij was op zoek naar de drie wijzen, Boeddhistische monniken, die via de sterren de reïncarnatie van de Boedha zochten en die in Palestina vonden. Vervolgens ging hij na zijn schijndood weer terug naar Kashmir, samen met zijn moeder en Maria Magdalena, om zijn vijanden te ontvluchten. Om zijn identiteit schuil te houden, noemde hij zich Yuz Asaf.

Kashmir is niet alleen het paradijs uit Genesis maar ook het Beloofde Land van het Oude Testament waarheen Mozes de stammen van Israël heen

zou leiden. Hij bleef echter steken in de woestijn. Nadat Mozes daar de basis voor het monotheïsme had gelegd, vertrok hij met enkele getrouwen naar Kashmir om het Beloofde Land nog voor zijn dood te zien. Op de berg Nebo, 80 km. Ten noorden van Srinagar, is een mausoleum-moskee met als naam Muqaam-i-Musa, de plaats van Mozes.

Holger Kersten geeft nog veel meer details in zijn boek *Jesus Lived in India*. Jezus zou eerst in Turkije zijn geweest. Daar zou hij de apostel Thomas hebben ontmoet en deze vooruit hebben gestuurd naar India. Zelf zou hij verder gereisd zijn door Perzië, waar hij Yuz Asaf werd genoemd, leider van de genezen mensen. Kersten ontleent zijn gegevens aan apocriefe geschriften zoals De Handelingen van Thomas. Karma en reïncarnatie zouden hebben behoord tot de leer van Jezus maar later zijn geëlimineerd door de canonieke geschriften, die het oosters karakter van zijn leer hadden weggemoffeld en daarvoor in de plaats allerlei dogmatische en westerse elementen hadden ingevoerd.

Ahmadiyya

De beschrijving van de oorzaken van het ontstaan van deze hervormingsbeweging maakt tevens duidelijk waarom de legende van Jezus in India deel uitmaakt van hun geloofsopvattingen. Overigens is het slechts een klein, niet wezenlijk onderdeel van

hun leer. In de 19^e eeuw was de moslim wereld opgedeeld in een aantal landen, waar koloniale machten de dienst uitmaakten. De 'zieke man van Europa', Turkije, verzwakte de islamitische eenheid nog meer door het kalifaat af te schaffen (1923). Terwijl de gecorrumpeerde leidende klassen de zijde van de koloniale mogendheden kozen, had de man in de straat nauwelijks rechten. Het *umma*-bewustzijn en het gevoel van nationale identiteit verdwenen.

Ook opvoeding en onderwijs waren er slecht aan toe. Men beschouwde het als *kufir* (een daad van ongelof) om westerse studies te verrichten. De moskee-*madrassa*'s herhaalden oude Griekse wijsheden, en schuwden moderne wetenschappen en de studie van andere godsdiensten.

Moreel gezien ontbrak loyaliteit tegenover het eigen land en kwam men niet op voor de islam. De spirituele inhoud van de godsdienst ging schuil achter mechanisch uitgevoerde plichten. De vreze Gods werd beschouwd als belangrijker dan het contact met zijn barmhartigheid.

Zo kende ook India een aantal uitdagingen. De technologie leek meer vragen te kunnen beantwoorden dan de godsdienst en de mens leek de plaats van God in te nemen om de natuur te beheersen.

Daarbij kwam nog het probleem van de westerse missionarissen in het kielzog van de Britse overheersing en

de hindoe-hervorming van de *Aryaj Samaj*.

Er was wel een moslim reactie, die van de *soefi*'s. Maar dezen trokken zich terug in hun cellen. Er was ook een *jihad* reactie tegen de Britten. India was toe aan een hervormer.

Mirza Ghulam Ahmad

Deze hervorming en vernieuwing kwam in de persoon van Mirza Ghulam Ahmad, de stichter van de Ahmadi's, geboren in Qadian rond 1839. Als tegenwicht voor de *jihad* gedachte tegen de koloniale overheersers, predikte de reeds vermelde Sir Ahmad Sayyid Khan, op basis van westerse liberale ideeën, een herbezinning op de bronnen van de islam. In deze geest publiceerde ook M.G. Ahmad zijn eerste werken. Al spoedig (1889) claimde hij zelf de Messias, de *Mahdi* en de *mujaddid*, de vernieuwer te zijn. Hij beweerde ook openbaringen te ontvangen, vrij van zonden te zijn en wonderen te verrichten. Dit maakte hem in de ogen van de orthodoxe

moslims tot ketter. Na Mohammed is geen andere profeet mogelijk, hij is immers 'het zegel der profeten', volgens de Koran. Na zijn dood ontstond er onenigheid over zijn persoon en zijn leer. Er ontstond een splitsing, enerzijds de Rabwah-groep of Qadiani's, anderzijds de Lahore-groep, een minderheid die gematigder was en hoger opgeleid.

Kenmerken van de twee groepen

De Lahore groep Ahmadiyya Anjuman Isha'at-e-Islam Lahore [A.A.-I.I.L.] (Lahore Ahmadiyya Beweging voor de verspreiding van de islam) definieert zichzelf als internationaal, tolerant, vredelievend, niet sektarisch, rationeel, dynamisch, vrouwvriendelijk, met hoogstaande moraal, vriendelijk wervend (*heart-winning*) en met Mohammed als laatste profeet en het beste voorbeeld. Hier volgt schematisch het verschil met de Rabwah Ahmadi's, die men ook wel enigszins denigrerend Qadiani's noemt.

De Lahore Groep:	The Qadiani Groep:
1. Mohammed is het zegel van de profeten, d.w.z. hij is de grootste en laatste van alle profeten.	1 Mohammed is de grootste maar niet de laatste van alle profeten.
2 De heilige <i>Qu'ran</i> is de uiteindelijke wetgeving (<i>sjarie`a</i>) voor de wereld.	2 hetzelfde
3 Geen enkele profeet na Mohammed.	3 Andere profeten kunnen mogelijk na hem komen.

<p>4 Hazrat Mirza Ghulam Ahmad van Qadian was geen profeet maar een <i>Mujaddid</i> (hervormer) en beloofde Messias en <i>Mahdi</i> in de islam.</p>	<p>4 Mirza Ghulam Ahmad was zowel profeet als beloofde Messias en <i>Mahdi</i>.</p>
<p>5 Mirza Ghulam Ahmad heft nooit zijn claim, <i>inzichjten</i> of definitie van pro-feetschap gewijzigd in 1901 met de publicatie van <i>Ek Ghalati ka Izala</i> (een verduidelijking van een dwaling).</p>	<p>5 Het eerste geschreven bewijs van verandering van inzicht m.b.t. het pro-feetschap was de poster <i>Ek Ghalati ka Izala</i>.</p>
<p>6 Geloven in de komst van Hazrat Mirza Sahib als een vernieuwer is niet wezenlijk om moslim te worden maar hem aanvaarden is noodzakelijk voor de vooruitgang van de islam.</p>	<p>6 Geloven in de missie van Hazrat Mirza Sahib als profeet is wezenlijk om moslim te worden.</p>
<p>7 Iedereen die de geloofsbelijdenis uitspreekt (Er is slechts één God en Mohammed is zijn Gezondene is een moslim and geen ongelovige (<i>kafir</i>).</p>	<p>7. Iedereen die gelooft dat Mirza Ghulam Ahmad van Qadian geen profeet is, is een ongelovige (<i>kafir</i>).</p>
<p>8 Men mag zijn gebeden verrichten achter elke imam mits deze andere moslims niet als ongelovigen (<i>kafirs</i>) beschouwt.</p>	<p>8 Men mag geen gebeden verrichten achter een imam die de claims van Mirza Ghulam Ahmad niet erkent.</p>
<p>9.Huwelijken met niet-Ahmadis zijn toegestaan.</p>	<p>Huwelijken met niet-Ahmadis zijn niet toegestaan.</p>
<p>10 Na de heilige profeet Mohammed is de profetische openbaring (<i>Wahi-e-Nabuwwat</i>) gestopt. Slechts openbaring aan heiligen (<i>Wahi-e-Walayay</i> wordt voortgezet.Hazrat Mirza Sahib's openbaring was een <i>Wahi-e-Walayay</i> en geen <i>Wahi-e-Nabuwwat</i>.</p>	<p>10. Na de heilige profeet Mohammed, is de profetische openbaring doorgegaan. Hazrat Mirza Sahib's openbaring was een <i>Wahi-e-Nabuwwat</i>.</p>

<p>11 De stichter van de Lahore Sectie was Maulana Muhammad Ali, M.A., L.L.B., vertaler van de Heilige Quraan in het Engels, een metgezel en leerling van de stichter van de beweging (Hazrat Mirza Sahib).</p>	<p>11 De stichter van de Qadian Sectie was Mirza Bashir-ud-Din Mahmud Ahmad. Hij was de zoon van de stichter van de beweging en was een jonge man 'in his teens' ten tijde van de dood van zijn nobele vader.</p>
<p>12 De leden van deze sectie noemen zich Ahmadis, en zijn meestal ook bekend als Ahmadis van de Lahore Beweging.</p>	<p>12 De leden van deze sectie noemen zich Ahmadis maar zijn meestal bekend als Qadianis.</p>

Deze pagina (vertaald door mij P.R.) komt van the 'Official Website of the Ahmadiyya Anjuman Isha'at-e-Islam Lahore (*Lahore Ahmadiyya Movement for the Propagation of Islam*) located at <http://aaiil.org> or <http://www.aaiil.org>

Wat opvalt in deze vergelijking is, naast de meer orthodoxe en gematigde opstelling van de Lahore groep, dat het verblijf van Jezus in India niet genoemd wordt. Ook op de twee vernoemde websites is elke verwijzing naar deze legende afwezig. Wel werd tijdens een de derde Ahmadiyya-dag van 25 januari 2003 een artikel aangeboden van de hand van Herbert Paulzen in het Algemeen Dagblad 19.3.1997 met als titel *Christus in Kashmir*. De auteur geeft in de rubriek 'toerisme' van deze krant een weinig kritisch verslag van een reis naar Kashmir waar hij op aanwijzing van prof. Fida Hassnain zijn bezoek uitzet aan de zogenaamde heilige plaatsen.

Bron?

De legende van Jezus in Kashmir berust op geen enkele serieuze bron of studie. Hij is door M.G.Ahmad niet als antichristelijk bedoeld, wel ontstaan als reactie op de christelijke zendingsijver in Brits Indië. Anderzijds waren de Ahmadis niet geliefd onder orthodoxe moslims, omdat ze verdacht werden van heulen met de kolonisator vanwege hun pro-westerse tendensen. De Britten zagen hen als bondgenoten omdat ze een vreedzame uitleg hadden van de *jihad*. Maar de Ahmadis onderstreepten als hervormingsbeweging ook hun eigen religieuze identiteit tegenover de zendelingen en kapselden Jezus in binnen hun eigen opvattingen door hem te 'ver-oostersen'. Ze konden dit doen, enerzijds omdat de koranverzen over Jezus na de (schijn)kruisiging daar een opening voor boden, anderzijds omdat men in Europa in bepaalde Duitse protestantse kringen in de 18 e en 19^e eeuw historisch onderzoek deed naar het leven van Jezus (K.F. Bahrdt,

K.H. Venturini, J.A. Jacobi). In deze tijd opperde men de theorie dat Jezus tot de Essenen had behoord en dat zijn vrienden Jozef van Arimathea en Nicodemus hem levend van het kruis hadden gehaald en met kruiden hadden behandeld. Ook dachten sommigen in de 19^e eeuw dat de tien verloren stammen van Israël in Noord India waren gegaan. Men vermoedde tevens hindoeïstische of boeddhistische invloeden op het christendom. De Russische schrijver Nicolai Notovitch was de eerste die in *Het onbekende leven van Jezus* hem naar Kashmir liet vertrekken op dertienjarige leeftijd, omdat hij door te veel ouders vanwege zijn wijsheid ten huwelijk werd gevraagd. Notovitch haalde dit verhaal uit een Boeddhistische legende over San Isa.

Lijden en verheerlijking als één gebeurtenis

In zijn nieuwste boek, *Islam Verhalenderwijs*, heeft professor A. Wessels een uitvoerige passage (blz. 181-209) gewijd aan de Jezus van de moslims. Met name gaat hij ook in op de verschillende opvattingen over het kruisgebeuren. Hij vraagt zich daar af of bijbel en de Koran niet verschillende dingen kunnen zeggen over een en hetzelfde? Zou, *Hij, God liet hem sterven* en *Hij verhoogde hem* dan op een en dezelfde gebeurtenis kunnen slaan? Kan hier als het ware dezelfde gebeurtenis tweemaal beschreven en zo 'verklaard' zijn? In onze viering van de goede of stille week zijn de

gebeurtenissen van Goede Vrijdag, Pasen, Hemelvaart en Pinksteren gescheiden. Maar zouden die niet meer verbonden moeten worden? Wessels verwijst naar het verhaal van de Emmaüsgangers aan wie Jezus ten antwoord geeft: "Moest de Christus dit niet lijden *om* in zijn heerlijkheid *in te gaan*?" Zo staat het nu in onze vertaling van Lk. 24:26. Maar het woord dat hier vertaald is met 'om te' (het Griekse *kai*) betekent eigenlijk 'en'. Dus zouden we het ook zo kunnen vertalen: "Moest de Christus dan niet lijden én verheerlijkt worden?" Ook het Johannes evangelie spreekt zo (Joh. 3:14): "Gelijk Mozes de slang in de woestijn verhoogd heeft, zó moet ook de zoon des mensen verhoogd worden." Wessels neemt dan als conclusie: "De opheffing, deze *verhoging aan het kruis*, wordt door Johannes niet gescheiden van de *verhoging tot in de hemel*. Het eerste is meer de veronderstelling van het laatste." (*Islam Verhalenderwijs*, blz. 202).

Op deze manier de kruisiging beziend als een 'verhoging' zouden we kunnen proberen om de kloof tussen de opvattingen van moslims en christenen te overbruggen.

Conclusie

De legende over Jezus in Kashmir is pure speculatie en berust op geen enkele historische werkelijkheid. De Lahore groep van de Ahmadis zijn liberale moslims, die nauwelijks verschillen van andere liberale moslims. De legende over Jezus in Kashmir is

pure speculatie en berust op geen enkele historische werkelijkheid.

Literatuur:

H. Mintjes, 'De Ahmadiyya beweging', in: *Islamitische Stromingen in Nederland*, VU, 1985, 58-76

Geoffry Parrinder, *Jezus in de koran*, Ten Have, Baarn, 1978

Holger Kersten, *Jezus Lived in India*, Element Books Ltd, Shaftesbury, Dorset UK 1986.

A. Wessels, *Islam Verhalenderwijs*, Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds, 2001

Het leek alsof...

EEN MOSLIM DRIELUIK OVER JEZUS

Karel Steenbrink

De belangrijkste islamitische teksten over Jezus vinden wij vanzelfsprekend in de Koran. Daarnaast zijn er nog twee zeer belangrijke verzamelingen van teksten over de moslim Jezus. Dat zijn allereerst de Jezus hoofdstukken in de vertellingen over alle profeten, van Adam en Abraham via Mozes en David tot Jezus en Mohammed. In deze serie van meestal een 25 figuren neemt het Jezus hoofdstuk een prominente plaats in. Tenslotte zijn er de losse anekdoten, soms alleen een enkel gezegde, dan een klein verhaal van enkele tientallen tot hooguit enkele honderden woorden. Aan de hand van enkele nieuwe publicaties wordt hier ingegaan op deze drie presentaties van de moslim Jezus, waarbij vooral aandacht gegeven wordt aan de profetenverhalen en de losse anekdotes.

Jezus in de Koran: wisselende perspectieven

Er zijn niet minder dan 99 verzen in de Koran die over Jezus spreken. De 'oudste' daarvan, die in de volgorde van de openbaringen gezien worden als een Mekkaanse serie, zijn de verzen van Soera 19, 16-40. Deze vertelling is helemaal gericht op de figuur van Maria (zoals het begin van het Lukas evangelie, terwijl het verhaal van het Matteüs evangelie rond de figuur van Jozef is geschreven). Het begint met de aankondiging van Jezus' geboorte door Gabriël, de verwarring bij Maria, de stille bevalling in de woestijn bij een palmboom, Jezus die als baby in de wieg spreekt en zo zijn moeder verdedigt. Het levensverhaal van Jezus komt hier alleen voor als zelfgetuigenis van de kleine Jezus. Over de poging tot kruisiging van Jezus wordt niet gesproken: er is alleen het gebed van 19:33: *Vrede zij met mij op de dag dat ik geboren werd, op de*

dag dat ik sterf en op de dag dat ik weer tot leven word opgewekt.

Een nog iets uitvoeriger verhaal komt voor in soera 3: 32-59, uit de Medina periode. Hier wordt eerst over de moeder van Maria gesproken, daarna weer de aankondiging van de maagdelijke geboorte. Ook hier is het leven van Jezus nauwelijks verteld, maar wel de plannen van de tegenstanders en Gods redding, 3: 54-55: *Zij maakten plannen en God maakte plannen, maar God is de beste plannenmaker. Toen God zei: O, Jezus, Ik laat jou sterven en Ik zal jou tot mij opheffen en jou reinigen van hen die ongelovig zijn en Ik zal tot op de opstandingsdag hen die jou volgen stellen boven hen die ongelovig zijn.* Deze tekst wordt algemeen gezien als geopenbaard in de periode van conflict tussen Mohammed en de Joden van Medina. Hij is duidelijk polemisch van aard, maar niet tegen de christenen. Hij is gericht

tegen de Joden en verwijt hen dat ze niet in Mohammed geloven, zoals ze ook al niet in vroegere door God gezonden profeten, zoals Jezus, geloofden. De setting is dus polemiek tegen de Joden.

Diezelfde polemiek vinden we in de wellicht meest bediscussieerde Jezus passage, die uit soera 4:153-159. Hier wordt de kruisdood expliciet ontkend, maar niet in een debat met de christenen. Ook hier vinden wij weer het thema dat de Joden ongelovig waren aan Gods profeten en probeerden Jezus uit de weg te ruimen. Bijbelse krachttermen worden hier tegen de Joden gebruikt in 4:155: *Vanwege hun ongelooft aan Gods tekenen, het zonder enig recht doden van de profeten door hen en hun zeggen 'Onze harten zijn besneden' –welnee, God heeft ze verzegeld om hun ongelooft, zij geloven maar weinig.* Hier vinden wij een levendige weerslag van de polemiek die er gevoerd moet zijn tussen Mohammed en de Joden van Medina. Het wordt ook toegepast op het Joodse spreken over Maria en Jezus: 4:156-158: *wegens hun ongelooft, hun geweldige kwaadsprekerij over Maria, hun zeggen: Wij hebben de Masih Jezus, de zoon van Maria gedood. Zij hebben hem niet gedood en zij hebben hem niet gekruisigd, maar het werd hun gesuggereerd. Zij die het daarover oneens zijn, verkeren erover in twijfel .. Echter God heeft hem tot Zich omhooggebracht.* Hier wordt de kruisdood van Jezus niet ontkend in pole-

miek met de christenen. Nee, er wordt juist een verheven Jezusbeeld geschetst tegen het joodse pochen dat zij Jezus hadden kunnen doden. Dit beeld is wel ontleend aan de Koptische monofysitische christenen, die Jezus alleen als God erkennen en geen dood van God aan het kruis kunnen aanvaarden.

Eigenlijk staan alleen in soera 5:110-120 en 9:30 ook polemische teksten tegen de christenen, in een ontkenning van Jezus' godheid en van de leer der Drie-eenheid. De Jezus van de Koran is dus wel in hoge mate een polemisch beeld, maar dan toch vooral vanuit een polemiek met de joden en in veel mindere mate met de christenen.

Verhalen van profeten

Een populair genre van islamitische geleerdheid, vroomheid en vertelkunst zijn de cycli "verhalen van de profeten" (Arabisch: *Qisas ul Anbiya*) die vertellen over meestal zo'n 25 belangrijke figuren uit de geschiedenis der mensheid, van Adam tot Mohammed. De indeling kan wat verschillen. Zo komt niet in alle versies de vertelling voor van profeten die in de islam minder aandacht krijgen. Dat zijn bijvoorbeeld Jeremia, Ezechiël en Ezra. Tussen Jezus en Mohammed krijgen we soms de legende van de "zeven slapers" een islamitische variant op martelaren die in grotten waren ondergedoken tijdens de christenvervolgingen door keizer Decius (249-251). Volgens Koran 18:9-26 duurde het 309

jaar voordat zij weer ontdekt werden en tot leven gewekt. De laatste figuur vóór Mohammed is nogal eens de legendarische heilige Joris (*Djoerdjoes* in het Arabisch), die de draak dood. Deze series van vertellingen hebben altijd een Jezus hoofdstuk.

Een van de alleroudste en meest toonaangevende Arabisch versies is kort geleden in Engelse vertaling beschikbaar gekomen. Het is die van Tha'labi (stierf 1035). Hij schreef een uitvoerig commentaar op de Koran, dat in de laatste eeuw sinds de royale toepassing van de boekdrukkunst nooit werd gedrukt omdat het onbetrouwbaar werd gevonden. Hij werd beroemder door een compilatie van levens van profeten, die hij samenstelde uit allerlei islamitisch en ook wel christelijke bronnen. In dit genre is een beetje aanpassing aan de vraag naar boeiende verhalen niet zo kwalijk te nemen.

Curieus is het verhaal over de ontmoeting tussen Gabriël en Maria. Maria had haar vest uitgetrokken en nadat de engel verteld had dat zij een kind zou krijgen 'dat een teken en een genade van Godswege zou zijn' blies hij daarin. Maria trok het vest pas aan toen de engel weg was: op deze manier zou zij zwanger zijn geraakt. Met minimale aanraking dus. Tha'labi houdt er van om verschillende meningen op te nemen. Zo heeft hij een hele serie meningen over de duur van Maria's zwangerschap.

"Sommigen zeggen dat zij negen maanden zwanger was, zoals alle an-

dere vrouwen. Maar als het acht maanden was, zoals sommigen zeggen, dan was Jezus de enige achtmaandse baby die ooit overleefde. Sommigen houden het op zes maanden, anderen op drie uur of zelfs maar één uur, want God heeft in de Koran geen tijd tussen aankondiging en geboorte aangegeven. Soera 19:22 luidt: *Dus werd zij zwanger van hem en trok zich met hem terug naar een afgelegen plaats. Toen maakten de weeën dat zij naar de stam van de palm ging.* Muqatil zegt dat Jezus' moeder hem ontving in een uur, dat hij zijn vorm kreeg in een uur en dat de bevalling een uur duurde, allemaal in het tijdsbestek van één dag bij zonsondergang. Zij was toen twintig jaar oud en voordat zij Jezus ontving had zij maar tweemaal gemeenstrueerd." (Tha'labi, blz. 642).

Het polemische karakter van de koran teksten is bij de Profeten verhalen van de islamitische verteltraditie helemaal verdwenen. Het leven van Jezus is vol met wonderen in deze verhalen, in lijn met de wonderen van Jezus die ook al in de Koran worden verteld. Dat Jezus ten hemel is opgenomen wordt ook in deze sfeer verteld. Een aantal joden beschuldigde hem van tovenarij en wist gedaan te krijgen dat hij ter dood werd veroordeeld. "Maar God stuurde de engel Gabriël, die Jezus verborg in een spleet van de stadsmuur. De leider van de Joden stuurde daarop een van zijn vrienden, Filatianus (Pilatus), om die spleet in te gaan en hem te doden. Maar toen Filatianus de spleet binnen-

ging, kon hij Jezus niet zien. Het duurde even voordat hij weer naar buiten kwam, zodat zij dachten dat er daar binnenin een gevecht gaande was. Toen gaf God aan Filatianus de gestalte van Jezus en toen hij naar buiten kwam, dachten de Joden dus dat Jezus tevoorschijn kwam, ze doodden hem en bonden hem op een kruis" (Tha'labi, 669-670). Verderop geeft Tha'labi ook de versie dat het Judas was die in plaats van Jezus werd gekruisigd. De Jezus cyclus eindigt met een verschijning van Jezus aan zijn moeder Maria, en aan een andere vrouw "voor wie hij had gebeden en die hij had genezen van bezetenheid door duivels. Jezus kwam tot hen en zei: Waarom zijn jullie aan het wenen? Zij antwoorden: Wij huilen om jou. Daarop zei Jezus dat hij door God was opgeheven ten hemel en helemaal in orde was en niets had hoeven te lijden. Die persoon was maar iemand die er uitzag zoals hij zelf." (Tha'labi blz. 671).

Er zijn een groot aantal andere versies van deze profetenverhalen, vaak ook in omvangrijke geschriften, die aantonen hoe geliefd verhalen zijn in de islamitische traditie. Toegankelijke versies zijn de Arabische van Kisai en de Oost Turkse van Rabghuzi, die onlangs in Engelse vertalingen zijn gepubliceerd.

Net als in het jodendom is in de islam de systematische theologie niet zo hoog in aanzien bij de theologische opleidingen. Naast kennis van de ge-

boden (de joodse *halacha*) is de kennis van de verhalen (*haggada*) de belangrijkste vereiste voor een godsdienstig leider. Die verhalen zijn nodig voor de vrijdagpreek, voor de pastorale vermaning van de gelovigen. Het is vooral ook in de mystieke spiritualiteit dat deze verhalen het meeste ontwikkeld zijn.

Het moslim evangelie

Naast de Koran is de grote verzameling van *hadieths*, duizenden korte verhalen, anekdoten en gezegden over Mohammed, een tweede bron van de moslim gemeenschap. Daarin zijn een klein aantal anekdoten over Jezus en uitspraken van hem opgenomen. Meer nog zijn er te vinden in de mystieke verteltraditie, die immers vaak ook bestaat uit verzamelingen van losse spreuken en overwegingen. In 1896 heeft de Engelse oriëntalist David Margoliouth al ongeveer 77 van die uitspraken en anekdoten bijeen gezet. De Spanjaard Miguel Asin y Palacios heeft ze aangevuld en publiceerde in 1919 een serie van 225 uitspraken. Die werden door sommigen wel vergeleken met het Thomas evangelie, dat het niet gehaald heeft bij de samenstelling van het christelijke Nieuwe Testament.

In 2001 publiceerde Tarif Khalidi een veel vollediger selectie van deze islamitische Jezus woorden, 303 in totaal. Tarif Khalidi is een moslim uit Jeruzalem die lange tijd aan de American University van Beirut doceerde en

enige jaren in Cambridge, maar die nu weer terug is in Beirut. In *BEGRIJ* 2001, 187-188 hebben wij al aandacht geschonken aan deze belangrijke publicatie. Nu de Nederlandse vertaling onlangs is verschenen, is het goed om hier nader op in te gaan.

Dit 'islamitische evangelie' is evenmin als de profetenverhalen polemisch. Het is vrijwel steeds een positieve en opbouwende serie vertellingen over Jezus als een belangrijk Godsgezant, die een voorbeeld is voor de gelovigen, hen wijst op ascese, het betrekkelijke van deze wereld, hen oproept tot naastenliefde en eerlijkheid.

Voorbeelden van teksten

De teksten zijn vaak een soort *midrasj* op teksten van het evangelie. Dan gaat het dus om een korte verwijzing, waarin de oorspronkelijke tekst nauwelijks opnieuw wordt herhaald, maar waarbij wel een nieuwe betekenis wordt gegeven. Een voorbeeld hiervan is no. 101 in de selectie van Tarif Khalidi: *Christus zei: 'Wees in het midden, maar loop langs de kant.'* Over de betekenis hiervan kunnen wij natuurlijk gissen dat dit een verwijzing is naar de parabel van de ereplaats aan de tafel (Lukas 14:7-11): wie een hoge plaats inneemt in het begin zal lager op moeten gaan! Lukas laat daar als conclusie op volgens "Iedereen immers die zich verheft zal vernederd worden, maar wie zich vernedert zal verheven worden." Khalidi zelf ziet een verband met de middenpositie van de moslim

gemeenschap, zoals die ook wordt verwoord in 2:143. Voor de praktische invulling denken moslims dan wel aan een evenwicht tussen te grote ascese zoals christenen met hun monniken die het celibaat nastreven, en te groot materialisme zoals bij de joden. Het juiste evenwicht is dan het goede midden.

Die nadruk op ascese, vermaning tegen gulzigheid, komt in deze serie gezegden van Jezus vaak voor. Een mooi voorbeeld is no. 152: *Jezus kwam door een stadje waar een man en zijn vrouw tegen elkaar stonden te schreeuwen. 'Wat is er met jullie aan de hand' vroeg Jezus. 'O profeet van God', zei de man, 'dit is mijn vrouw. Zeker, ze is een goede en deugdzame vrouw, maar toch wil ik van haar scheiden.' Maar vertel me dan tenminste wat er mis is met haar,' zei Jezus. 'Haar gezicht is helemaal afgeleefd, hoewel ze nog niet oud is,' antwoordde de man. Jezus wendde zich tot de vrouw en zei: 'Vrouw, wil je dat je gezicht weer zacht en glad wordt?' 'Ja,' antwoordde ze. 'Hoed je dan voor gulzigheid als je eet,' zei Jezus, 'want wanneer het voedsel zich in de maag ophoopt tot een teveel, verliest het gezicht zijn gladheid.' De vrouw volgde de raad op en haar gezicht werd weer zacht en glad.*

Zoals we ook zien in de koranteksten, vinden we hier veel directe rede. Alsof het hier eerder gaat om fragmenten

van een scenario van een toneelstuk, dan om een lopende novelle.

Een verre verwijzing naar een evangelietekst vinden we in no. 119: *Satan kwam langs Jezus die met zijn hoofd op een steen rustte. 'Wel, wel, Jezus, je bent dus tevreden met een steen in deze wereld!' Jezus haalde de steen onder zijn hoofd vandaan, wierp die naar Satan en zei: 'Neem deze steen en de hele wereld erbij! Ik heb geen van beide nodig.'*

Hier wordt wellicht doorgewerkt op een combinatie van Jacob, die op een steen rustte in Bethel en deze toen overreid zette als een wijsteen en zegende door er olie over te gieten (Gen. 28:18 en Mt 8:20) "De vossen hebben hun holen en de vogels uit de lucht hun nesten, maar de Mensenzoon heeft niets waar hij zijn hoofd op kan laten rusten."

raadselachtig en dubbelzinnig

Bij het genre van spreuken, zoals ook algemene spreekwoorden, hoort een zeker raadselkarakter en vandaar dubbelzinnigheid. Dat maakt ze spannend, voor meerdere interpretaties vatbaar, geschikt om ook bij meerdere gelegenheden gebruikt te worden. Zoiets vinden we spreuk no. 155 van Khalidi: *Jezus zei: De barmhartige in deze wereld is degene aan wie in de volgende wereld barmhartigheid zal worden betaald.* Als we de nadruk leggen op de beloning kunnen we een parallel zien met de zaligspreking van Mt. 5:7 "Zalig de barmhartigen want zij zullen barmhartigheid ondervinden." We

kunnen natuurlijk ook denken aan de grote parabel van Mt 25:31-46, waar de Mensenzoon aan degenen die de dorstigen te drinken gaven, de naakten hebben gekleed en de gevangenen bezocht, toezegt dat zij het Rijk kunnen ontvangen.

Een minder duidelijke parallel met een evangelietekst vinden in spreuk 157: *Jezus zei: Niemand van jullie kan tot waarachtig geloof komen, tenzij hij er niet langer naar streeft geprezen te worden voor zijn aanbidding van God Almachtig en niet langer de behoefte voelt deel te hebben aan de weelde van deze wereld.* Hier kunnen we wel denken aan de vermaning van Jezus om bij gebed en vasten geen groots uiterlijk vertoon te gebruiken, als in Mt. 6:16 "Wanneer gij vast, zet dan geen somber gezicht zoals de schijnheiligen. ... Ik zeg u: zij hebben hun loon al ontvangen." We kunnen ook denken aan de parabel van de tollenaar en de Farizeeër, waarbij de laatste vooraan in de tempel ging staan en voor het oog van een groot publiek hardop ging staan bidden, vooral God dankend over zijn eigen voortreffelijkheid (Lk. 18:9-14).

Directe of indirecte band met evangelie

Ook bij spreuk 17 kunnen we ons heel goed een context van Jezus in debat met en in kritiek op de Farizeeën voorstellen: *Men vroeg Jezus: Geest van God, wie is de meest gezagondernijende onder de mensen? Hij antwoordde: De godgeleerde die van het*

rechte pad afwijkt. Als een godgeleerde dwaalt, zal een heel leger mensen ten gevolge van die dwaling eveneens ten prooi vallen aan zonden. In het commentaar dat Khalidi geeft, betreft hij zelf deze tekst op de vroege islamitische geschiedenis, waarbij enerzijds machthebbers politieke steun zochten bij de godgeleerden en hen met geld en gunsten probeerden voor zich te winnen. Anderzijds wensten die godgeleerden maar al te graag de voordelen die een politiek gunstige positie kon opleveren. Ook in het vroege islamitische rijk waren de 'schriftgeleerden' een aparte klasse met eigen regels en privileges.

Een uitspraak die ook duidelijke band heeft met een evangelietekst is no. 102: *Christus zei: Jullie zullen geen overspel plegen zolang jullie je ogen afwenden.* Dit is zonder twijfel een bewerking van Mt. 5:27-29 "Gij hebt gehoord dat er gezegd is: Gij zult geen echtbreuk plegen. Maar ik zeg u: Al wie naar een vrouw kijkt om haar te begeren, heeft in zijn hart al echtbreuk met haar gepleegd. Indien uw rechteroog u aanstoot geeft, ruk het uit en werp het van u weg, want het is beter voor u, dat één van uw lichaamsdelen verloren gaat dan dat heel uw lichaam in de hel wordt geworpen." Er is overigens ook een korantekst in deze lijn te vinden: *Zeg tot de gelovige mannen dat zij hun ogen neerslaan en hun schaamdelen kuis bedekt houden. Dat is zuiverder voor hen; God is welingezicht over wat zij doen.* (24:30). Hier-

bij valt wel op, dat we in deze spreuken vaker en meer letterlijk een ontleening vinden aan de evangelieteksten dan in de Koran zelf. Kennelijk waren de samenstellers van de geschriften, waaruit deze teksten fragmentarische omtrentingen zijn, meer vertrouwd met de basistekst van de evangelies dan de Koran zelf. Dat valt natuurlijk ook goed te begrijpen, als men bedenkt dat in het Bagdad van de 10e eeuw wellicht nog de helft van de bevolking christelijk was en vooral de politieke en militaire bovenlaag moslim. Het is ook wel opvallend dat er in de moslim spreuken zoveel meer verwijzingen naar Jezus uitspraken zijn dan in de Talmoed. Joachim Jeremias kwam tot slechts twee letterlijk aan Jezus toegeschreven teksten in de Talmoed, terwijl die toch pas in de 6e eeuw na Christus, in Palestina en Irak, dus in overwegend christelijk gebied is samengesteld.

anekdotes

Een zeer eigenaardige tekst is de korte anekdote waarmee Khalidi zijn collectie opent: *Jezus zag iemand een diefstal begaan. Jezus vroeg: 'Heb je diefstal gepleegd?' De man antwoordde: 'Nooit! Dat zweer ik bij Hem boven wie niemand aanbedding waardig is.' Jezus zei: 'Ik geloof God en geloof niet mijn ogen.'* Dit is een heel ander verhaal dan dat van Joh. 8,1-11 waar Jezus de overspelige vrouw redt door te zeggen dat diegene die zonder zonde is maar de eerste steen moet wer-

pen. Het is ook verschillend van Mt. 7:1 'Oordeel niet opdat gij niet geoordeeld wordt.' Ook anders dan Mt 5:37 waar tegen eden gewaarschuwd wordt: "Maar uw ja moet ja zijn en uw neen, neen; en wat daar nog bij komt, is uit den boze."

Bergrede

Opvallend is het grote aandeel dat de spreuken uit de Bergrede, Mt. 5-7, innemen. Er is ook een verwijzing naar de zogenaamde Franciscaanse passage van Mt. 6:25-33 "Let eens op de vogels in de lucht: ze zaaien niet en maaien niet en verzamelen niet in schuren, maar uw hemelse vader voedt ze." In tekst no. 15 van Khalidi's collectie is dat als volgt: *Jesus zei: 'Span jullie in ter wille van God en niet ter wille van jullie maag. Kijk naar de vogels die komen en gaan! Ze maaien niet en ze zaaien niet, maar God geeft hun wat ze nodig hebben. Als jullie nu zeggen: "Maar onze maag is groter dan die van een vogel", kijk dan naar het vee, in het wild of tam, zoals deze dieren komen en gaan, zonder te oogsten en zonder te ploegen, maar God zorgt ook voor hen. Hoed jullie voor de excessen van de wereld, want de excessen van de wereld zijn een gruwel in Gods ogen.*

sprookjesachtig

Sommige van de Jezus teksten zijn veel langer dan een enkele spreuk. Ook al ontbreekt de echte parabelvorm zoals we die in de evangeliën kennen,

er zijn ook wel langere verhalen, die aan Jezus worden toegeschreven. Die zijn dan in de typisch Arabische vorm, zoals we die ook kennen uit de sprookjes van Duizend-en-één-nacht, namelijk een keten van korte verhalen, allemaal met elkaar verbonden, terwijl die serie maar niet lijkt op te houden. Typisch zijn ook de vele herhalingen. We wijzen hier op no. 108 uit de teksten van Khalidi:

Een man die zich eens in het gezelschap van Jezus bevond zei tegen hem: 'Ik wil bij u zijn en uw metgezel zijn.' Ze gingen op weg en kwamen bij de oever van een rivier waar ze gingen zitten om te eten. Ze hadden drie broden bij zich. Ze aten twee van de broden, het derde bleef over. Jezus stond vervolgens op en liep naar de rivier om te drinken. Toen hij terugkwam, zag hij het derde brood niet meer, dus hij vroeg de man: 'Wie heeft het brood genomen?' 'Ik weet het niet', antwoordde de man.

Jezus ging opnieuw met de man op weg en hij zag een ree met twee van haar jongen. Jezus riep een van beide en het kwam naar hem toe. Jezus slachtte het, roosterde wat van het vlees en at dat met zijn metgezel. Toen sprak hij tot het hertje: 'Sta op, zo beveelt u God.' Het hertje stond op en liep weg. Vervolgens wendde Jezus zich tot zijn reisgenoot en zei: 'Ik vraag je in de naam van Hem die je dit wonder heeft getoond: wie heeft het brood genomen?' 'Ik weet het niet', antwoordde de man.

Daarna kwamen de twee bij een waterplas in een vallei. Jezus nam de man bij de hand en ze liepen over het water. Toen ze aan de overkant waren zei Jezus tot hem: 'In de naam van Hem die je dit wonder heeft getoond vraag ik je: wie heeft het brood genomen?' 'Ik weet het niet', antwoordde de man. Vervolgens kwamen ze bij een kurkdroge woestijn en gingen op het zand zitten. Jezus hoopte wat water en zand op en zei toen: 'Word goud, zo beveelt je God.' En zo geschiedde. Jezus verdeelde het goud in drie porties en zei: 'Een derde voor mij, een derde voor jou en een derde voor degene die het derde brood heeft genomen.' Jezus zei: 'Het goud is altemaal voor jou.'

Jezus verliet daarna de man. Twee mannen kwamen in de woestijn naar de man met het goud toe en wilden hem ervan beroven en hem doden. Hij zei tegen hen: 'Laten we het goud in drie porties onder ons verdelen en een van jullie naar de stad zenden om iets te eten voor ons te kopen.' Een van hen ging op weg en zei bij zichzelf: 'Waarom zou ik het goud met die twee delen? Het is beter dat ik het voedsel vergiftig en het goud zelf houd.'

Intussen zeiden de twee die achtergebleven waren tegen elkaar: 'Waarom zouden we hem een derde van het goud geven? Laten we hem als hij terugkomt doden en het goud tussen ons tweeën verdelen.' Toen de man terugkwam, doodden ze hem, aten het voedsel en stierven zelf ook. Het goud

bleef in de woestijn, met de drie dode mannen ernaast. Jezus kwam er langs, vond de mannen in die toestand en zei tegen zijn metgezellen: 'Dit is de wereld. Hoed je ervoor.'

Op het eerste gezicht lijkt dit op een typisch wijldopige Arabische uitwerking van het universele menselijke thema van 'Wie een kuil graaft voor een ander, valt er zelf in.' Maar er is wel een duidelijk islamitische kleuring gegeven aan de persoon van Jezus, die immers de wonderen kan doen; echter niet uit eigen kracht, maar door Gods wil, tot zelfs het doen verrijzen van doden. Daarnaast wordt ook in de Koran benadrukt dat Jezus kan vertellen wat mensen in het geheim doen.

Conclusie: de dialoog van de vertellers

De Jezus figuur van de korte teksten en anekdoten is niet de polemische van de strijdgeschriften en zelfs veel minder de omstreden Jezus van sommige koranteksten, die immers gelezen moeten worden in de polemiek van Mohammed met de joden van Medina en enigszins ook wel met de vroege Arabische christenen. Hier vinden wij een meer universele Jezus, misschien wel enigszins de 'kosmische Christus' waar de moderne theologen uit India zo graag over spreken. Bij het lezen van deze teksten moeten we zeker beseffen dat moderne moslims deze naar historische waarheid niet meer echt serieus zullen willen nemen. Maar we zijn intussen ook

binnen de christelijke kerken zelf wel gewend om wat luchthartiger om te gaan met de pretentie dat wij zelf de historische Jezus helemaal bewaard zouden hebben. In Markus 9:38-40 klagen de leerlingen van Jezus dat ook niet geregistreerden in Jezus' naam duivels uitdrijven. "Maar Jezus zei: Belet het hem niet, want iemand die een wonder doet in mijn Naam, zal niet zo grif ongunstig over mij spreken. Wie niet tegen ons is, is voor ons."

Literatuurverwijzing

H.E. Boeschoten, J. O'Kane & M. Vandamme, *The Stories of the Prophets. Qisas al-Anbiya', an Eastern Turkish Version*, Leiden: Brill, 1995. De Jezus verhalen zijn hier in Vol. II: 477-495, met nog een toevoeging op 739-740.

William M. Brinner, *'Ara'is al-Majalis fi Qisas al-Anbiya' or Lives of the Prophets as recounted by Abu Is-haq Ahmad ibn Muhammad ibn Ibrahim al-Tha'labi*, Leiden: Brill, 2002; de Jezusverhalen hier op blz. 638-680. Joachim Jeremias, *Unbekannte Jesus-worte*, Gütersloh: Mohn, 1963 (blz. 30-32 over Jezus woorden in Talmoed en bij Moslims).

Tarif Khalidi, *Woorden van Jezus in de Moslimtraditie*, Deventer: Ankh-Hermes, 2003

Annemarie Schimmel, *Jesus und Maria in der Islamischen Mystik*, München: Kösel, 1996

W.M. Thackston, *The Tales of the Prophets of al-Kisai*, Boston: Twayne, 1978

Anton Wessels, *Islam Verhalenderwijs*, Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds, 2001.

Tegen de achtergrond van een markttafereel met bakkers en slagers, zien we hier Jezus (met een serie stralende vlammen rondom zijn hoofd) die een dode hond tegenkomt. De metgezel van Jezus houdt zijn neus dicht, vanwege de stank. Volgens de legende die meermalen in verschillende vormen in de islamitische mystieke traditie voorkomt, wees Jezus op de mooie tanden van de hond. Sommigen geven hierbij als uitleg, dat Jezus absoluut niet van kwaadspreken hield en dus zelfs niets kwaads wilde zeggen van een dode hond! Een andere uitleg is, dat Jezus erop wijst dat in deze wereld alles vergankelijk is, maar dat temidden daarvan een kiem van het Eeuwige is te zien.

De afbeelding is uit een Perzisch handschrift van ca. 1650, nu in de Bibliothèque Nationale van Parijs.

MOSLIMS HIER EN DAAR

Prijs voor vrouwen in dialoog

Op 6 maart werd het project 'Hagar en Sarah in Noord-Holland onderscheiden met de Riek Flikweert Prijs. Sinds vijf jaar ontmoeten in dit project vrouwen uit jodendom, christendom en islam elkaar om de betrekkingen tussen de drie verwante godsdiensten te verbeteren vanuit het perspectief van vrouwen. Tevens kijkt men kritisch naar de eigen traditie. Is deze onderdrukkend of bevrijdend? Het fonds, waaruit de prijs komt, streeft interreligieuze dialoog en solidariteit onder vrouwen na.

-Trouw 7.3.2003

Humor, respect en betrouwbaarheid

15 februari gingen Judith en ik naar de jaarlijkse ontmoetingsdag voor christen-en moslimvrouwen. Zo'n 100 vrouwen putten hun inspiratie voor het komende jaar uit de lezingen en workshops. Fokje Wierdsma, wijkpastor in Rotterdam en Marjanne Tas, Nederlandse moslima ook uit die buurt, gingen beiden in hun inleidingen in op de dagelijkse praktijk van het ontmoeten. Na hun lezingen kwam er een leuke opmerking uit de zaal: Het is belangrijk alles niet zo zwaar te maken, want wie heeft er dan nog zin

Bondgenoten of rivalen?

in? We hebben zo'n behoefte aan wat humor. Is het niet mogelijk grappige voorvallen te verzamelen, zodat we een bundeltje kunnen samenstellen over alle verrassende, frappante humoristische dingen die je kunt beleven als je elkaar ontmoet.

Francien van Overbeeke bood haar e-mail adres janfran@planet.nl aan om de (korte) verhalen te verzamelen. Ook voor VOP-vrouwen lijkt het me een uitdaging eraan mee te werken.

Na de lunch kozen we de workshop *Vieringen van moslims en christenen gezamenlijk*, geleid door Saadet Altun en Fokje Wierdsma. Fokje legde uit hoe belangrijk naast respect betrouwbaarheid is: Als je afspreekt dat er geen pers aanwezig zal zijn, dan moet je die afspraak ook nakomen... Vaak worden bezwaren van moslims niet serieus genomen. Dat is kwetsend en blokkeert volgende ontmoetingen /vieringen. Ook hadden we het over symboliek in beide godsdiensten en het was boeiend om daarover meer van elkaar te weten te komen: Sommige moslims moeten bijvoorbeeld niets hebben van snijbloemen, terwijl er in kerken prachtige boeketten worden samengesteld, die de dienst ondersteunen omdat je met al je zintuigen kunt aanbidden. Symboliek in de islam is vooral ook te vinden in de rituele wassing en het gebed. Waarvoor gekozen wordt in de gezamenlijke viering hangt natuurlijk af van de ideeën van de mensen in de voorbereidingsgroep. Er was zeker belangstelling aan beide kanten voor gezamenlijk vieren. Ik moest direct denken aan de prachti-

ge kapel van de Nikola gemeenschap, gebouwd op het zuidoosten, dus ook richting Mekka. Ik heb enthousiast verteld over deze sfeervolle kapel, zo midden in de drukke stad Utrecht. Met een paar kleine aanpassingen en een goede voorbereiding is dat volgens mij de plaats voor een gezamenlijke viering. De leden van deze gemeenschap staan daar ook open voor. Langzaam maar zeker, zonder overhaasten, kunnen luchtkastelen werkelijkheid worden.

En om al onze beginnersfouten kunnen we later lachen en nu leren we ervan voor de volgende keer. Respect en betrouwbaarheid, daar draait het toch altijd om?

Gesher tsar meod
De gehele wereld is
Kol haolam Koelo
een zeer smalle brug.

Gesher tsar meod
En waar het om draait is
Whaikar lo lefached kelal
nooit bang te zijn.

Met dit traditioneel joods liedje sloten we de ontmoetingsdag voor moslim- en christenvrouwen af.

Zaynab Hesselink

In memoriam Anne Marie Schimmel

A-M. Schimmel werd in 1922 in Erfurt, Duitsland, geboren. Haar liefde voor poëzie en

klassieke literatuur werd haar thuis met de papelel ingegoten. Op zeven-

jarige leeftijd wist ze al dat ze Oosterse talen en culturen wilde studeren. Deze voorkeur werd bevestigd op de middelbare school, waar ze gedichten van Rückert las, vertalingen uit Perzische en Arabische literatuur. Deze voorliefde voor poëzie, literatuur en later mystiek, is haar altijd bijgebleven. Op haar vijftiende wisselde ze haar pianolessen in voor Arabische lessen. Op haar negentiende behaalde ze haar eerste doctoraat in Arabische en islamitische studies aan de universiteit van Berlijn. Haar dissertatie ging over de geschiedenis van de Mamloeken in Egypte. Haar tweede doctoraat over godsdienstgeschiedenis (1945) vond plaats na de Tweede Wereldoorlog aan de universiteit van Marburg. Tot 1954 gaf ze hier onderricht. Daarna vertrok ze naar Turkije, waar ze in Ankara vijf jaar lang godsdienst onderwees in het Turks en de fascinatie van de mystiek (soefisme) onderging. Al vroeg had ze een grote bewondering voor Muhammad Iqbal en vertaalde de *Javidnama* in Duitse verzen. Ze was namelijk ook zelf dichter. Tevens had ze een talenknobbel, niet alleen voor Europese talen (Engels, Frans, Italiaans, Zweeds), maar ook voor Arabisch, Turks, Farsi, Oerdoe, Dari, Urdu, Hindi en Sindhi. Haar eerste bezoek aan Pakistan, dat met India haar meeste aandacht kreeg. In dat land is ze geëerd, onderscheiden en heeft men een boulevard naar haar naam vernoemd in Lahore. Vanaf 1969 doceerde ze 25 jaar lang Indo-moslim cultuur in Harvard.

Naast een vijftigtal boeken schreef ze vele artikelen, hield lezingen, was voorzitter van wetenschappelijke verenigingen en kreeg 7 eredoctoraten.

Haar voornaamste boeken zijn:

Gabriel's Wing: A Study into the Religious Ideas of Muhammad Iqbal (1963); *Mystical Dimensions of Islam* (1975); *The Triumphal Sun: A Study of the Works of Jalaluddin Rumi* (1978); *Islam in the Indian Subcontinent* (1980); *As Trough a Veil; Mystical Poetry in Islam* (1982); *And Muhammad is his Messenger* (1985); *A Two-coloured Brocade: The Imagery of Persian Poetry* (1992) en *Deciphering the Signs of God: A Phenomenological Approach to Islam* (1994).

Voor christenen is haar *Jezus und Maria in der islamischen Mystik*, 1995, Kösel, interessant.

Begrip heeft in vorige nummers *De Islam, een introductie*, Prometheus 1996 en *In de naam van God, de Erbarmer, de Barmhartige*, Meinema, 1997, besproken.

Een van haar laatste boeken *Het islamitische jaar, kalender en feesten*, wordt in dit nummer besproken.

Haar liefde voor katten inspireerde haar tot het schrijven van een boek over de rol van katten in de islamitische literatuur. Door haar begrip voor de woede van moslims over Salman Rushdie's *Duivelsverzen* verweet men haar islamitisch geweld te verdedigen. Ze erkende op te komen voor de islam en begrip te kweken voor 'de meest miskende godsdienst ter wereld'.

Haar antwoord op het verwijt van politieke onhandigheid was dat ze nooit in de Koran of in de islamitische literatuur een verwijzing naar terrorisme had gevonden. "Liefde maakt blind", stelde ze, "maar diepe liefde kan tegelijk de ogen openen".

Ze stierf in een ziekenhuis in Bonn maar had in Pakistan begraven willen worden naast een soefi. – P. Reesink

Franse koepel

In februari van dit jaar kwam de franse regering, die prat gaat op haar *laïcisme* (scherpe scheiding van kerk en staat) met de oprichting van de Franse Raad van de Moslim Eredienst (*Conseil français du culte musulman*, CFCM).

De premier, Jean-Pierre Raffarin, verklaarde dat geen enkele godsdienst clandestien mocht blijven. Het bereikte akkoord moet zorgen dat men over moslims moet kunnen praten zonder angst of haat. De minister van Binnenlandse Zaken, Sarkozy, onderstreepte het belang van het bereikte akkoord met het oog op de internationale crisis. "het was de taak van de regering er zorg voor te dragen hoe vijf miljoen franse moslims zich uit kunnen drukken en hun reacties mee kunnen delen".

De leden van de Raad worden in april gekozen uit gedelegeerden van alle moskeeën via regionale raden. De verschillende moslim groeperingen zullen vertegenwoordigd worden en geen enkele zal een meerderheid hebben in de raad.

Voorzitter en woordvoerder wordt Dalil Boubakeur, gematigd moslim en

rector van de moskee van Parijs. De organisatie komt in handen van de Unie van Islamitische Organisaties van Frankrijk, die dichter bij de moslim broeders staat.

De vraag is over welke zaken door de CFCM met de regering wordt gesproken. Sommigen willen dit beperken tot de cultus, anderen willen ook maatschappelijke problemen ter discussie stellen. Bron: AFP 24.2.03

Grupa Most

In *Begrip* van februari van dit jaar vermeldden we hoe leden van de Samen op Weg kerken uit Alphen aan de Rijn samen met katholieken uit Schiedam contacten onderhouden met moslims, orthodoxen en katholieken in Tuzla in Bosnië Herzegovina. Er was toen spraken van de mogelijke oprichting van een multireligieus ontmoetings- en dienstencentrum in Tuzla. Dankzij steun van het Interkerkelijk Vredesberaad kan nu hieraan worden begonnen.

United believers

Hoe had ik thuis kunnen blijven op 24 februari? Die maandag was ik op uitnodiging in de Mozes en Aäronkerk om te horen of de bijna 100 bestuursleden en voorgangers van merendeels moslim organisaties en docenten en directeuren in het voortgezet onderwijs iets merken van de dreigende oorlog...Dat was dus niet het geval, zo bleek uit veel verhalen.

De meest kenmerkende was wel: "Het leeft wél maar er broeit niets." Verder werd er heel weinig over de begren-

zingen van de eigen organisatie heen gekeken al was het alvast heel hoopvol dat ze er allemaal waren. Het tweede onderwerp van de avond, “kunnen wij strategieën bedenken om te voorkomen dat Amsterdammers tegenover elkaar komen te staan?” leverde veel minder op. Wél werd er na afloop druk genetwerkt.

De volgende dag was de overhandiging van bijna 80.000 handtekeningen die de Nederlandse Coalitie voor Vrede had vergaard. Een grotendeels ander publiek in dezelfde kerk, die ooit was gebouwd om de Jodenbuurt door imposante afmetingen te intimideren, nu echter beschikbaar is voor o.a. vreedzame ontmoetingen. En weer werd er druk genetwerkt. En ik maar denken dat ik iedereen in de multi-culti en multi-reli wereld al ken. Nee, mijn netwerk groeide toch nog op die twee avonden. “Waarom moet je zo nodig je netwerk uitbreiden?” hoor ik hersenen kritisch tekeer gaan. Ik zal het u zeggen: mijn werk bestaat al meer dan 25 jaar uit multi-culti en multi-reli en mijn leven al 60 jaar.

Resultaatje

Het praktische nut echter bleek meteen de volgende dag toen mails binnen kwamen met eerst nog vage, later steeds concreter wordende aankondigingen voor een nationale bijeenkomst, alweer in de Mozes- en Aäronkerk. Tal van moslim-organisaties mailden driftig in de ronde, allemaal doordrenkt van het belang om de vrede binnen Nederlands grenzen te be-

waren. En ik, doordrenkt van hetzelfde belang, stuurde de mail van Ceylan, een “nieuwe (dus van oorsprong Nederlandse) moslima” en verbonden aan de Stichting Islam en Burger-schap, door naar de rebbe, naar joods.nl en mijn overige netwerk waarin ook kinderen, vrienden, collega's. Maar dan: Bingo!

De klap op de vuurpijl – binnen enkele dagen tot stand gekomen – was een mail van Haçi Karacaer, landelijk voorzitter van Milli Görüs met een oproep om aan de herdenking van de februaristaking deel te nemen. Voor niet ingewijden: Milli Görüs heeft de reputatie een Turks nationalistische organisatie te zijn. En juist die organisatie doet wat de meeste joodse organisaties nalaten. Onder druk van de oorlogsdreiging weliswaar en de behoefte aan een vreedzaam bestaan in Nederland maar... ik voelde (en voel) plaatsvervangende schaamte over de joodse laksigheid. Ik gebruikte mijn oude en degelijke netwerk om ook tal van moslimorganisaties die niet op de lijsten van Ceylan en Haçi stonden te informeren. En ook weer op onvolprezen joods.nl vindt u desgewenst de oproep van Haçi.

Wat dus vijf dagen daarvoor nog niet leefde was nu zeer snel ontstaan: over en weer attenderen al dan niet eerste-generatie moslims en joden elkaar over activiteiten, die vast niet de wereldvrede kunnen redden maar wél pais en vrêe in de Nederlandse samenleving!

En nu landelijk

Tenslotte was maandagavond, 24 februari, in de Mozes en Aäronkerk zeer indrukwekkend. Met een bliksem - actie had de (landelijke) Raad van Kerken, de Stichting Islam en Burger-schap en een heleboel andere organisaties – onder meer het NIK en de LJG – een programma gebouwd waarin iedereen op zijn en haar beurt zich kon herkennen. Burgemeester Cohen werd gevolgd door een joodse zanger met “een lied van vrede voor de hele wereld”, waarop rabbijn Soetendorp met wellicht zijn allerbeste *darasja* ooit, mevrouw Bakker, dominee en secretaris van de Raad van Kerken in Nederland en de heer Tonca.

Zij allen benadrukten met emotionele en welgekozen toespraken dat de huidige oorlogsdreiging niets met godsdienst en niets met etnische groeperingen te maken heeft en dat inwoners van ons land “zich niet mee moesten laten slepen door de waan van de dreiging en door de oorlog”. En al is dit alles geen garantie voor een *leeuwnaast-het-lam-Nederland*, al zullen heus nog wel moslim meisjes vanwege hun hoofddoek, joden vanwege hun *kippa* bespot en uitgescholden worden – er is een gigantisch begin gemaakt waarin leiders van zeer veel religieuze en levensbeschouwelijke groeperingen elkaar op één brede vreedzame lijn hebben weten te vinden. En dit hopelijk ook binnen hun eigen groeperingen keer op keer zullen uitdragen. Sjalom, Salam, Vrede!

Vera Bondy, 27 februari 2003

Sporen uit het Oosten

De omroeporganisaties van moslims, joden, Hindoes, boeddhisten en katholieken hebben de handen ineengeslagen om begin 2005 de documentaire reeks 'Sporen uit het Oosten' op tv te brengen.

De joodse omroep NIK Media, de Boeddhistische Omroep, de Organisatie Hindoe Media, de Nederlandse Moslim Omroep en hoogstwaarschijnlijk KRO/RKK steunen het tv-project omdat zij verwachten dat het de beeldvorming over Aziatische landen, die we voornamelijk kennen uit reportages over oorlogen, rampen en crises, bijstelt en nuanceert.

Initiatiefnemer van het project is documentairemaker Rob Hof, die recent voor een tweeluik per trein door Oost Europa en de Balkan reisde. Om zijn treinreis van Korea naar West Europa te bekostigen en op het scherm te brengen, bracht hij een aantal levensbeschouwelijke, niet ledengebonden omroeporganisaties bij elkaar. Deze zogenoemde 39F-omroepen, genoemd naar het artikel in de mediawet waarin hun zendtijd is geregeld, hebben afgelopen weekeinde definitief het besluit genomen de treinreis begin 2005 in dertien afleveringen van een half uur onder een gemeenschappelijke noemer uit te zenden.

Bron: www.eindhovenensdagblad.nl, 26 februari 2003.

Ibn Taymiyya

„God heeft verplicht gesteld het goede te bevelen en het boze te verbieden, en dat kan alleen geschieden door middel

van macht en gezag. Evenzo kunnen de andere verplichtingen, zoals de *jihad* (heilige oorlog), rechtvaardigheid, de pelgrimstocht, het vrijdaggebed, gebeden op feestdagen, hulp bieden aan hen wie onrecht is aangedaan, en het uitvoeren van straffen, alleen volbracht worden door middel van macht en gezag. Hierover is overgeleverd: Zestig jaar lang een despotisch heerser is beter dan één nacht zonder sultan."

Ibn Taymiyya leefde ten tijde van de Mongoolse invasies. Zij verwoestten in 1258 Bagdad en vermoordden de kalief en tienduizend anderen. Ibn Taymiyya probeerde de islamitische gemeenschap van de ondergang te redden door het handhaven van de *sjaria* of geopenbaarde wet. Hij meende dat rechtvaardigheid in de samenleving een onnatuurlijke toestand is, die alleen door heerschappij – machtsuitoefening - tot stand komt.

Voor Ibn Taymiyya was de Mongoolse aanwezigheid een probleem. De Mongolen hadden het kalifaat van Bagdad verwoest, maar zich daarna bekeerd tot de islam. Tegen hen kon dus geen *jihad* worden gevoerd, want ze noemden zichzelf moslims. Toch concludeerde Ibn Taymiyya dat ze geen echte gelovigen konden zijn. Ze hadden hun eigen Mongoolse wetten gehandhaafd naast de *sjaria*. Dat rechtvaardigde een strijd tegen hen. Hij had echter een afkeer van revolutie en de ermee verbonden anarchie. Volgens hem is het minder schadelijk te leven onder een onrechtvaardige heerser dan onder absolute anarchie. Hoe-

wel Ibn Taymiyya een grote inspiratiebron voor hedendaagse islamisten is, wordt zijn antirevolutionaire standpunt door radicalere groeperingen vergeten. Hij vocht met de pen tegen intellectuelen en met het zwaard tegen de Mongolen om de moslimwereld te beschermen. Hij stelde nooit simpelweg dat zijn tegenstanders ongelovigen waren en daarom een kopje kleiner moesten worden gemaakt. Ibn Taymiyya stelde wel dat andere, bijvoorbeeld mystieke vormen van de islam, minderwaardig waren, en wanneer ze de *sjaria* ondermijnen zelfs gevaarlijk kunnen worden voor het welzijn van de gemeenschap. Maar geweld tegen burgers zou hij ten strengste hebben afgekeurd.'

Bron: citaten uit Trouw Fragment van Michiel Leezenberg over Hester Haarsma, *Ibn Taymiyya (1265-1328), De sjaria-politiek*

Michiel Leezenberg is filosoof aan de Universiteit van Amsterdam. Zijn boek over Islamitische wijsbegeerte werd vorig jaar bekroond met de Socrates wisselbeker.

BOEKEN

Macht en religie

De Islam en het Westen: Botsende religies – Theologische visies op macht in Islam en Christendom, Kok, Kampen 2002, ISBN 9043505900, 191 blz., EU 19.90

Recentelijk verscheen een nieuw deel in de reeks Leidse Lezingen. Het boek heeft als titel *De Islam en het Westen: botsende religies – Theologische visies op macht in Islam en Christendom* en bestaat uit een serie lezingen en artikelen die ingaan op de ambivalente houding van islam en christendom ten opzichte van oorlog, geweld en macht. In de inleiding stelt de redactie dat de bijdragen vanwege praktische redenen zich beperken tot christendom en islam, maar dat idealiter ook het jodendom in deze discussie betrokken zou moeten worden. *De Islam en het Westen* verenigt een serie, zeer uiteenlopende lezingen en artikelen. Zo is er een bijdrage van G.G. de Kruijf over godsdienst als politieke factor in de internationale betrekkingen, waarin hij benadrukt dat een goed begrip van religie, zowel christelijk als niet christelijk, politici kan helpen om te komen tot een beter inzicht in de hedendaagse politieke situatie.

Wessels geeft in zijn artikel aandacht aan het opkomend anti-islamisme in Nederland. Hij werkt dit uit aan de

hand van het postuum uitgegeven boek van Hannah Kohlbrugge *De islam aan de deur* en wijst op de tendens die er bestaat om voortdurend generaliserend over de Islam te spreken. Maar, aldus Wessels, de Islam bestaan niet. Zelf gebruikt hij consequent het woord islam zonder lidwoord en geeft aan de hand van een aantal voorbeelden uit de islamitische geschiedenis aan hoe zijns inziens de islamitische traditie veel dialectischer met de begrippen geweld, succes en macht is omgegaan dan wel wordt gedacht.

Houtepen constateert in zijn artikel *Een huis van gebed voor alle volkeren* een toenemende secularisatie in de wereld. Christenen, joden en moslims zouden er dan ook goed aan doen om tot een gezamenlijk getuigenis te komen van God die hen inspireert in de agnostische cultuur waarin zij leven. Het oecumenische gesprek tussen de religies (Houtepen verkiest deze term boven het woord dialoog) zou dan een nieuwe actualiteit en een concreet doel krijgen. Als voorzet bespreekt Houtepen in zijn artikel alvast vier van de grote geschilpunten tussen islam en christendom: de eenheid van God, de rol van Jezus als redder en zoon van God, het belaste en gewelddadige verleden van de twee religies en de gezamenlijke confrontatie met de toenemende secularisatie.

A. van Bommel stelt in zijn lezing aan de hand van een aantal voorbeelden dat volgens de islam geweld alleen dan gerechtvaardigd is wanneer het ingezet wordt in de strijd om een rechtvaardiger samenleving.

Naast deze vier hoofdbijdragen, heeft de bundel een aantal kortere artikelen over uiteenlopende onderwerpen. Zo is er een artikel over mensenrechten (Abu Zayd), religieuze tolerantie (de Wit), de macht van mannen over vrouwen aan de hand van de casestudy over het slaan van vrouwen binnen het huwelijk (Speelman). Ook zijn er bijdragen over wat moslim denkers zoals Maududi (Slomp), Iqbal (Mintjes) en Mawardi (Ljamai en Sini) gezegd hebben over politiek en macht. Van de hand van Jongeneel is er een bijdrage over religieuze rechten (of liever het gebrek daaraan) van christenen in Indonesië en Saoedi-Arabië en de vraag hoe daar in het Westen mee omgegaan zou kunnen worden. Een artikel van C. van der Kooi over de Abrahamitische oecumene en de vragen naar de theologische vooronderstellingen van deze term completeert de bundel.

Al met al geeft een boek een rijk geschakeerd beeld van hoe gevarieerd er zowel binnen de islam als binnen het christendom over de vraagstukken van religie en macht wordt gedacht en tematiseert het een aantal van de maatschappelijke en politieke vragen van dit moment. De geïnteresseerde lezer zal in de bundel dan ook zeker nieuw materiaal vinden dat hem of

haar stimuleert bij zijn/haar meningsvorming over het onderwerp religie en macht. Wel moet gezegd worden dat die diverse bijdragen vooral monologen zijn en niet echt met elkaar in gesprek gaan en dat er dus in die zin nauwelijks sprake is van de beloofde dialoog tussen islam en christendom waar de inleiding over spreekt.

De lay-out van het boek wekt de indruk dat het boek enigszins gehaast gedrukt is. Op het titelblad ontbreken de namen van de redactieleden van de serie Leidse Lezingen, het boek heeft nogal wat typefouten (bijv. blz. 45, 63, 136, 169, lay-out blz. 161) en de pagina 'personalia' is rommelig.

– M. Frederiks

Kalender en feesten

Annemarie Schimmel, *Het islamitisch jaar. kalender en feesten*, Ten Have, Baarn, 2003, 176 bl.; 15,90 euro

Dit is waarschijnlijk een van haar laatste boekjes, in het Nederlands verschenen. Haar overlijden (cf. rubriek *Moslims hier en elders*) is niet alleen een verlies voor de wetenschappers, ook de doorsnee lezer zal haar prettig lezende publicaties missen. Als geen ander weet ze een mix van persoonlijke verhalen en anekdoten in te weven in een degelijke en betrouwbare informatie over literatuur, cultuur in het algemeen en godsdienst. Gebeden, gedichten worden afgewisseld met persoonlijke ervaringen en volkslegenden of bijgelovige praktijken. Je

merkt dat hier iemand aan het woord is die geen kamergeleerde is. Na een inleidend hoofdstuk over jaren, maanden en dagen volgt een hoofdstuk over de week en de dagen van de week. In Iran wordt in verband met het mid-daggebed op vrijdag verboden om rode uien te eten. De zegeningen van die dag worden breeduit gemeten. Maan-dag is een positieve dag, woensdag een ongunstige.

Dan volgen de maanden, waarbij vooral veel aandacht wordt besteed aan *sji'itische* gebruiken bijv. om de dood van Hussein te gedenken. Uit de gedetailleerde beschrijvingen van de feesten blijkt ook haar brede kennis van het Indiase gebied. Soms gaat ze meer uit van de praktijk dan van de Koran zoals op blz. 124 waar ze God een schaap naar Abraham laat sturen. In werkelijkheid staat in de Koran 37:107 "Wij gaven voor hem een geweldig offer in de plaats". Op bl. 80 ontbreekt de vertaling van het arabis-che woord *`arasaat*.

Als specialiste van de islamitische mystiek is het niet verwonderlijk dat soefi's een voorkeursbehandeling krijgen bij de uitleg bijv. van de bedevaartspraktijken.

Niet alleen islamitische feesten worden besproken. Ook het Iraanse *Nauroez* (nieuwjaars)feest bij het begin van de lente komt ter sprake.

Met *Nauroez* "lachen de tuinen, worden jong in bevalligheid en geluk, want wolken hebben nu zoveel tranen gehuild.... Zie hier: de levend frisse knoppen verheffen zich uit het stof om te bewijzen dat na de dood alles zal opstaan."

Het boek eindigt met bijlagen over de *raka`a* (de gebedseenheid), de namen van maanden en dagen van de week in het Arabisch, Perzisch en Turks, zeven bladzijden literatuurverwijzing en een register.

Een aanrader. – P. Reesink

EVENEMENTEN

I.A.R.F.

Met genoegen stuur ik u de aankondiging van de voorjaarsbijeenkomst van de Nederlandse Ledengroep van de IARF (*International Association of Religious Freedom*) op 26 april in Den Haag. Wilt u zo vriendelijk zijn deze bijeenkomst in uw kring bekend te maken?

Annetien Heering, secr. van de Ledengroep.

In de voetsporen van Abraham

Op Zondagmiddag, 8 juni 2003 organiseren de Stichting Islam en Dialoog, de Folkertsma Stichting voor Talmudica, het Bijbelsopenluchtmuseum, Nijmegen, en Religiestudies Theologi

sche Faculteit KUN een symposium. Samenwerkende joodse, christelijke en moslim organisaties stellen de profeet Abraham centraal. Op deze ontmoetingsdag in het Bijbels Openluchtmuseum zullen dialoog en ontmoeting de rode draad zijn in een evenement met debat, lezing, consumptie en muziek.

Engels zomerseminarie in Antwerpen

The University Centre St-Ignatius Antwerp organises a summer seminar on the topic of "Christianity, Islam and Judaism: How to Conquer the Barriers to Intercultural Dialogue ?" that will take place in Antwerp from September 15th till 26th 2003. Information www.ucsia.com

begrip

Luybenstraat 17
5211 BR 's-HERTOGENBOSCH
Tel. 073-6145159